

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011317777

Дата перевірки:
24.05.2022 13:52:15 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
24.05.2022 14:01:58 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Чех-О

Кількість сторінок: 48 Кількість слів: 15543 Кількість символів: 112852 Розмір файлу: 1,014.30 KB ID файлу: 1011204653

24.6% Схожість

Найбільша схожість: 6.78% з Інтернет-джерелом (https://www.4italka.ru/proza-main/sovremennaya_russkaya_i_zarube...)

23.9% Джерела з Інтернету

293

Сторінка 50

1.36% Джерела з Бібліотеки

90

Сторінка 52

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

ФЕМІНІСТИЧНА ПРОЗА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(на прикладі творчості Наталки Сняданко)
ЧЕХ ОРШОЯ ФЕРЕНЦІВНА

Студентка II курсу

Освітня програма: спеціальності «035 «Філологія

(Українська мова і література)»

галузі знань 03 Гуманітарні науки

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 10 /27 жовтня 2021 року

Науковий керівник: Чонка Тетяна Степанівна
доцент, кандидат філологічних наук

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, « ____ » _____ 2022 року

Протокол № _____ /2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Кваліфікаційна робота
ФЕМІНІСТИЧНА ПРОЗА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(на прикладі творчості Наталки Сняданко)

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II курсу

ЧЕХ ОРШОЯ ФЕРЕНЦІВНА

Освітня програма: 035 «Філологія (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Чонка Тетяна Степанівна

доцент, кандидат філологічних наук

Рецензент: Чобанюк Марія Миколаївна

канд. філ. наук, доц. кафедри філології

Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І.Франка

Берегове

2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ	
1.1. Історія становлення феміністичної теорії у науковому дискурсі.....	6
1.2. Жіноча проза як явище сучасної української літератури: жанрова і тематична специфіка.....	11
РОЗДІЛ 2. ТВОРЧІСТЬ НАТАЛІЇ СНЯДАНКО У КОНТЕКСТІ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	
2.1. Основні віхи життя і творчості Наталії Сняданко.....	16
2.2. Загальний огляд творчості Наталії Сняданко	20
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПРОЗИ НАТАЛІЇ СНЯДАНКО	
3.1. Аналіз роману «Фрау Мюллер не налаштована платити більше».....	23
3.2. Аналіз роману «Гербарій коханців»	33
3.3 Аналіз роману «Перше слідство імператриці».....	40
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зародження феміністичних ідей у Європі сягає епохи Відродження з її ставленням до людини, як до творця Бога. З'являються перші трактати Корнеліуса Агріппи та Христини де Пізан, у яких йдеться про утиск особистості жінок та несправедливе ставлення до неї в суспільстві. Питання про жіночу природу та її місце в суспільстві назріло набагато раніше. Наприклад, таким питанням задавалися філософи ще з античності, такі як Аристотель і Платон. Як наслідок, створено велику кількість стереотипів про жінок, які побутують у суспільстві досі: їх суть зводиться до одного – жінка і все жіноче завжди розумілося як «особливість» (особливості організму, душі, жіночої психіки тощо). Наприклад, Соломія Павличко вважає, що офіційний дискурс жіночого в українському суспільстві зводиться до поняття материнства, дитинства та сімейних справ [20, с.156]. Таке розуміння також стереотипне, оскільки роль жінки у суспільстві не полягає лише у материнстві.

Питання розвитку жіночої літератури розкрито у роботах таких українських і зарубіжних науковців як: В. Агеєва, Г. Брандт, М. Госовська, Ю. Дорофей, І. Жеребкіна, Н. Зборовська, С. Павличко, Г. Рижкова, І. Стешен, М. Маслова, С. Філоненко, Р. Харчук.

Наталія Сняданко – одна з найвідоміших письменниць сучасності. Вона є авторкою понад 20 художніх творів, які охоплюють різноманітні теми з життя суспільства, проте найбільше уваги у своїх романах вона приділяє жінці. На сьогодні письменниця робить вагомий внесок у розвиток української жіночої літератури.

Творчості Наталії Сняданко присвятили свої дослідження О. Бедрик, Я. Ю. Голобородько, Л. Таран, Г. Улюра, Я. Чайківська, Л. Шутяк.

Попри велику популярність серед читачів та інтерес з боку дослідників, творчість Наталії Сняданко системно ще не була розглянута в українському літературознавстві, частково це можна пояснити тим, що письменниця є нашою сучасницею, тому її творчість цікава переважно критикам. Дослідники сучасного літературного процесу розглядають твори письменниці в контексті масової літератури чи жіночої романістики, наголошуючи, що мистецькі процеси початку ХХІ ст. характеризується неоднозначністю і складністю.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що питання феміністичної прози ще не впорядковано і комплексно не розкрито у контексті сучасних літературознавчих студій і з огляду на популярність прози Наталії Сняданко потребує детального дослідження.

Предметом нашої уваги є романи Наталії Сняданко «Гербарій коханців», «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» та «Перше слідство імператриці».

Об'єктом дослідження є особливості феміністичної прози у романах Наталії Сняданко «Гербарій коханців», «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» та «Перше слідство імператриці».

Мета наукової роботи полягає у розгляді особливостей феміністичної прози у романах Наталії Сняданко «Гербарій коханців», «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» та «Перше слідство імператриці».

Сформульована мета передбачає виконання таких **завдань**:

- простежити становлення та розвиток фемінізму в науковому дискурсі;
- окреслити художнє осмислення феміністичних ідей у критиці 90-х рр. ХХ століття;
- розкрити питання жіночої ідентичності в прозі Наталії Сняданко;
- висвітлити особливості феміністичних моделей прози Наталії Сняданко.

Під час роботи ми використовували такі **методи**: *історико-літературний* та *культурологічний методи* дозволили нам структурувати теоретичні відомості про поняття «фемінізм», його розвиток та зображення у критичних працях 90-х років ХХ століття; *герменевтичний метод*, що дає змогу розкрити жіночі образи, зрозуміти їх внутрішній світ; *порівняльний метод* для аналізу різних романів та жіночих образів у них; *феміністична критика*.

Наукова новизна роботи зумовлена актуальністю теми, метою, завданнями дослідження і полягає в тому, що ми вперше спробувала розкрити питання феміністичних моделей у творчості Наталії Сняданко на прикладі її романів «Гербарій коханців», «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» та «Перше слідство імператриці».

Практична цінність магістерської роботи полягає у можливості використання одержаних результатів для підготовки до уроків з української літератури у школі та семінарських занять у вишах, зокрема під час вивчення сучасної романістики, насамперед, жіночої прози. Результати дослідження можуть прислужитися і в процесі написання рефератів, курсових та бакалаврських робіт у вищих навчальних закладах.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (43 позиції).

РОЗДІЛ 1.

РОЗВИТОК ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

1.1. Історія становлення феміністичної теорії у науковому дискурсі

Задля того, аби з'ясувати місце феміністичної теорії в літературознавстві, необхідно з'ясувати природу, значення фемінізму як філософського явища та етапи його розвитку.

Зародження феміністичних ідей в Європі сходить до епохи Відродження з її ставленням до людини, як до співтворця Бога. За словами І. Жеребкіної, «...перші трактати Корнеліуса Агріппи і Христини де Пізан, в яких йдеться про утиск особистості жінок і несправедливе ставлення до неї в суспільстві» [14, с. 108-109]. Слово «фемінізм» (від лат. слова «Femina» – жінка) сконструйовано французьким соціалістом-утопістом Шарлем Фур'є (1772–1837), який вважав, що «соціальне становище жінок є мірилом суспільного прогресу» [37]. Він перший став називати прихильників жіночої рівноправності феміністами.

Першою американською феміністкою вважають Абігейл Сміт Адамс (1744–1818), яка висунула вимоги рівноправності жінок і чоловіків під час Війни за незалежність в США (1775–1783). Н. Пушкарьова пише, що А. Сміт Адамс увійшла в історію завдяки своїй знаменитій фразі: «Ми не станемо підкорятися законам, в ухваленні яких не брали участь, і владі, яка не представляє наших інтересів» (1776) [21].

Про рівність статей, їх комплементарності, про необхідність рівного виховання і освіти хлопчиків і дівчаток говорив французький філософ і політик Марі Жан Антуан Нікола де Кондорсе (1743–1794). У своєму творі «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» (1794), завдяки якому його визнано творцем так званої «теорії прогресу», Ж. Кондорсе виділяє дві основні ідеї:

- 1) необхідність рівняння цивільних і політичних прав всіх людей;
- 2) постійне вдосконалення роду людського.

Проблему фемінізму розглядали багато дослідників й надалі: Г. Брандт, К. Мілет, С. Павличко. Однак, незважаючи на те, що теорія фемінізму отримала активний розвиток, проблема жіночого у філософії і культурі тільки поглиблюється.

Згідно з феміністичними дослідженнями Г. Брандта основною причиною витіснення жінок з філософської думки, є її «особлива» природа. У феміністичній теорії виділяють три напрямки витіснення через «природну» специфіку жінок: особливості фізіології, особливості світосприйняття (ментальності) і її культурного призначення (культурний статус). Термін фемінізм з'явився в XIX столітті на позначення ідеології рівноправності жінок. На сьогодні фемінізм є теорією, яка сферою свого дослідження визначила дискримінацію жінок і аналіз її

причин. Відповідно до методологічної основи вже в XXI столітті існує безліч напрямків у феміністичній теорії (марксистський аналіз, феноменологічний, психоаналіз, дискурсивні практики і т. д.). Загальним для всіх цих різновидів є гендерний підхід до розуміння природи людини, «де в фокусі уваги опиняється стать людини, а основним предметом інтересу – «природа жінки» [6, с. 23]. Усі ці теорії знайшли своє відображення і у літературі.

Значущим для дослідників і визначальним для прихильників фемінізму є те, що всі судження про природу жінок, а саме про її «особливості», що виникали в кожній з історико-філософських епох, засновані на досвіді чоловічому. Г. А. Брандт, аналізуючи ідеї М. Бахтіна, доводить, що всі його теорії щодо жіночої природи мають своє джерело у філософії античного патріархального суспільства.

На думку філософа Г. Брандт, «змінювалися уявлення про природу людини, виникали нові точки відліку, нові ракурси бачення, нові підходи до розуміння людини – до дослідження питання про природу жінки всі ці гносеологічні пристрасті відношення не мали. Основні її параметри (межі) як істоти пасивної на противагу активному, чуттєвої в протилежність раціонального, природної (матеріальної) на противагу культурному (духовному) були задані ще в філософії античності і залишилися такими аж до XX століття» [6, с. 27].

В епоху Нового часу разом з укоріненою раніше християнською ідеологією і поширенням гуманістичних тенденцій в суспільстві природа жінки зазнає переосмислення, а саме: розширюються ментальні характеристики статі, тобто переглядаються соціальна роль жінок, її функції. З позиції філософів цього часу, ідеальні чоловік і жінка – це частини одного цілого, які взаємодіють між собою. Однак, при цьому, поняття «взаємодії» приймає раціональне забарвлення. Для підтвердження того, що жінка і тут залишається «другосортною», згадаємо філософію Декарта, основоположника раціоналізму Нового часу. Він відокремлює мислячу субстанцію від тілесної з метою ясності і чіткості мислення. А вся емоційно-почуттєва сфера, руйнівна для думки, вважалася на рівень нижче від інтелектуально-раціональної. Дослідниця Г. Брандт вказує на те, що за словами дослідниці Г. Брандт «Декарт об'єктивно заклав у формулювання самого способу мислення ставлення до жінок як до нижчої за своєю природою особини» [6, с. 31].

Разом з філософією Просвітництва (І. Кант, Ж. Руссо) таке ставлення до жінки мало поширення по всій Європі, коли жінку розглядали тільки як частину сімейно-інтимної сфери. Однак про «неповноцінність» жінки ніхто з філософів не наважився сказати відкрито, що пов'язано, швидше за все, з гуманістичною основою епохи Просвітництва. Вперше питання про природу жінки було порушено Отто Вейненгером в його роботі «Стать і характер», де він щиро демонструє своє зневажливе ставлення до жінки і жіночого взагалі [7]. Все духовне,

моральне, розумне, людське, навіть якщо воно характерно для жінки, розуміється ним як чоловіче, а не загальнолюдське. На відміну від чоловіка, жінка не має «суб'єктивності».

Вейненгер став одним з перших, хто висловився про природу жінки, створену патріархальним суспільством. Разом з ліберальними ідеями (що декларували унікальність людської істоти, яка здатна раціонально мислити) зароджуються і феміністичні, першою проблемою яких стала можливість отримання освіти жінками на рівні з чоловіками. З цього приводу, полемізуючи з філософією Руссо, виступила М. Уолстоункрафт з трактатом «На захист прав жінок» (1792) [3]. За словами С. Павличко, «якщо чоловікові, згідно з філософією Руссо і сучасного йому суспільства, освіта необхідна з метою «розробки сутності справедливості», то жінці для виховання терпимості і слухняності, і тому Уолстоункрафт виступила з тим, що тільки «раціональний» чоловік отримує гідну освіту, а жінка залишається замкнутою в емоційній сфері, яку для неї визначили» [20, с. 168].

Після деякого спаду, своє друге народження фемінізм переживає в 60-70-і роки ХХ століття разом з радикалізмом, який ґрунтується не на ідеях рівності, а скоріше відмінностей. З'являється безліч напрямків в самій ідеології фемінізму залежно від їх методологічної основи. У 1970 році з'являється робота Кейт Мілет «Сексуальна політика», яка задала новий напрямок в аналізі проблеми підлеглого становища жінки і жіночого (фемінного) в культурі і таким чином ознаменувала наступний етап у розвитку гендерного розгляду відмінностей. Саме Мілет переносить основну увагу з соціально-економічної сфери в сферу психології, свідомості, культури в широкому розумінні значень. «Чи правильно було б сказати, що коїтус має місце в вакуумі; статевий акт лише здається проявом виключно біологічної та фізіологічної активності людини, насправді ж вона настільки глибоко вкорінена в ширшому контексті людської діяльності, що представляє собою цілий мікрокосмос установок і цінностей, що існують в культурі. Він може розглядатися, між іншим, як модель сексуальної політики на індивідуальному та особистісному рівні» [19, с. 23].

У своїй роботі К. Мілет вперше безпосередньо зачіпає проблему гендеру як соціальної статі. Її робота мала вплив на розвиток цього питання у світовій літературі, у тому числі й українській. «Патріархальна релігія, буденна свідомість і, певною мірою, наука припускають, що психосоціальні характеристики базуються на біологічних відмінностях між статями. Тому, якщо визнати, що культура формує поведінку, то на її частку залишиться лише розвиток якостей, закладених від природи. Однак відмінності в темпераментах («чоловічі» і «жіночі» якості особистості), що формуються в патріархальному суспільстві, не вкорінені в людській природі, а відмінності в ролі і статусі – і того менше» [19, с. 26]. Сучасна наука вже розрізняє поняття гендер і стать. Де стать – це анатомо-фізіологічні особливості людей, на основі яких людські особини визначаються як чоловіки і жінки. Гендер створюється суспільством як

соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їхнє положення і роль в суспільстві і його інститутах. [8, с. 109]. Для нашого дослідження вагому роль відіграє саме гендер, адже ми будемо розглядати феміністичну прозу Наталії Сняданко.

Загальноприйняте визначення «гендеру» як соціальної статі символічне. Незважаючи на те, що гендер став своєрідним компромісом між стереотипами патріархатного суспільства і, так званої, «особливої» природи жінки, а гендер допускає вивчення, як жінок, так і чоловіків, основним стрижнем гендерних досліджень все ж залишається жіноче питання. Основна відмінність між традиційною філософією, яка констатує на факті біологічних відмінностей в природі статей, і гендером у тому, що гендерна теорія не намагається опротестувати відмінності між чоловіками і жінками, а свідчить, що сам факт відмінностей не так важливий як їх соціокультурна оцінка та інтерпретація. Особливістю сучасного фемінізму є його гендерний підхід до розгляду «природи жінки». Г. Брандт у статті «Сучасний фемінізм: переворот в історико-філософській традиції Західної Європи» зробила вдалу спробу класифікувати всю неоднорідну за своєю природою суть феміністичних напрямків сучасності. Було виділено три групи дослідників. Де I група ставить під сумнів саму суть особливої жіночої природи за межами її фізіології (С. де Бовуар, А. Річ), II група авторів відстоює «іншу» природу жінки (Н. Холмстрой, К. Макміллан), позиція третьої групи дослідників полягає в тому, що вони бачать джерело своєрідності жіночої природи в особливостях її тілесного переживання життя (Дж. Купферман, С. Гріффін) [6].

Дослідниця М. Госовська у своїй роботі «Феміністичні моделі прози Івана Франка: до проблеми наукового і художнього мислення» зазначає, що феміністична критика сучасності розглядає проблеми, яких торкалися ще в українському літературознавстві XIX століття, проте варто наголосити, що тогочасне сприйняття фемінізму не можна прирівнювати до сьогоденного. Той проміжок часу, який стоїть між цими поколінням, наклав свій відбиток на розвиток досить молодій галузі літературознавства – феміністичної критики. За словами науковця, «у низці літературознавчих праць І. Франко звертається до емансипаційних проблем. Прямо чи опосередковано проблема фемінізму звучить у таких статтях: «Жіноча неволя в руських піснях народних», «Задачі і методи історії літератури», «З останніх десятиліть XIX віку», «Старе й нове в сучасній українській літературі». Автор окреслює теоретичні аспекти фемінізму, акцентує на особливості жіночої традиції в літературі, а також розрізняє поняття «жіночого» та «чоловічого» письма» [12, с. 71].

Літературознавиця М. Госовська вказує на те, що І. Франко у своїй статті «Жіноча неволя в руських піснях народних» піднімає питання про місце жінки у суспільства, зокрема автор «висловлює обурення щодо соціальної незахищеності українського жіноцтва, а також наголошує на економічній залежності жінки від чоловіка [12, с. 71].

Предтечею сучасного фемінізму по праву вважається робота французької письменниці Сімони де Бовуар (1908–1986) «Друга стаття» (1949). У цій книзі авторка спробувала з'ясувати поняття «жіноча доля», «природне призначення статі», а також глибокі філософські питання «чому становище жінки в цьому світі відрізняється від становища чоловіка?», «чи здатна в принципі жінка діяти як повноцінна особистість, і якщо так, то за яких умов, на яких шляхах, які обставини обмежують свободу дружин Київщини і як їх подолати» [5].

Однією з найвидатніших постатей кінця XIX – початку XX ст., яка боролася за соціальні права жінки і її свободи була В. Вулф. Свої думки письменниця відобразила в есе «Власний простір», цей твір є яскравим прикладом прагнення жінки до нових відчуттів, до самопізнання на початку XX ст. І він, безсумнівно, наклав свій відбиток на феміністичній прозі подальших поколінь, адже певну спорідненість ідей можна побачити і в українському письменництві.

За словами російської дослідниці Н. Габріелян, «у сучасному розумінні фемінізм (тобто рух, направлений проти дискримінації жінок за ознакою статі) можна умовно виділити дві тенденції: егалітарний фемінізм, який стверджує, що ніяких принципових відмінностей, крім анатомічних і фізіологічних, між чоловіком і жінкою не існує (тобто не існує статевих відмінностей на рівні психіки і менталітету), і так званий фемінізм відмінностей, який стверджує, що чоловік і дружина рівноцінні, але різні (психічно і ментально)» [7, с. 37].

Отже, феміністична теорія продовжує свій розвиток протягом багатьох століть. І думки науковців сходяться у тому, що положення жінки у суспільстві неоднозначне. Для деяких – це лише «віяння моди», для більшості – новий виток у розвиток людства.

1.2. Жіноча проза як явище сучасної української літератури: жанрова і тематична специфіка

У XIX ст. під терміном «фемінізм» розуміли сукупність якостей, притаманних жінці, за аналогією зі специфічними чоловічими рисами – мужністю, силою, владою. І вже під кінець XX ст. межі поняття розширюється, з'являється термін «феміністка», яким називають активісток жіночого руху. І наразі це жінки, які борються за свої права, причому у всіх сферах життя. Термін набуває більш широкого соціального і культурного значення.

У кінці 60-70-х рр. XX століття фемінізм набув широкого поширення в літературі. Особливо активно він проявився на початку 80-х рр. XX століття. У кінці 1980-х початку 90-х рр. активно заявила про себе жіноча проза – тексти, написані жінками. До сьогодні продовжуються дискусії, вчені висловлюють різні погляди щодо того, чи мають право ці твори розглядатися як самостійна область словесності.

І хоча далеко не всі з цих текстів містять в собі хоч якийсь феміністичний «посил», вони цікаві дослідникам сукупністю факторів: автор – жінка, головна героїня – жінка, проблематика так чи інакше пов'язана з жіночою долею. Присутній і специфічний жіночий погляд на навколишню дійсність, пов'язаний з жіночою психологією.

На думку філологині О. Гавриліної, визначення «жіноча проза» має подвійну природу. З одного боку, це всі твори, написані жінками, а з іншого – це тексти, в центрі яких знаходиться погляд жінки на проблеми суспільства: «...у широкому сенсі, «жіноча література» – це все твори, написані жінками, незалежно від того, чи дотримується автор в своїй творчості позицій фемінізму або слідує патріархальним традиціям. І у вузькому розумінні – це коло текстів, в основі яких лежить власне жіночий погляд на традиційні загальнолюдські проблеми (життя і смерті, почуття і обов'язку, взаємини людини і природи, сім'ї та багато інших)» [8, с. 107]. Тому жіноча література – об'єкт інтересу феміністичної літературної критики, основні завдання якої – «вивчення тем і жанрів літератури, створених жінками; вивчення нових предметів, таких як психодинаміка жіночої креативності, лінгвістика і проблема жіночої мови, індивідуальне або колективне жіноче авторство, історія жіночої літератури і дослідження біографій окремих письменниць і їх творів» [13].

Спроба охарактеризувати поняття та явище «жіноча» література було зроблене й дослідницею Г. П. Рижковою у її авторефераті, яка визначила, що жіноча проза – це «неоднозначна категорія літературознавства, оскільки для виділення відповідного масиву художніх текстів переважним чином застосовуються не жанрово-стильові чи ідейно-тематичні виміри, а мотивація за ознаками гендеру автора твору», а також підкреслила, що «жіноча»

проза має й певну специфіку, що, власне, і дозволяє виділяти цей шар літературного потоку в окремий ієрархічний рівень розвитку світової та національної літератури» [22, с. 19].

Аналізом української феміністичної прози займалися такі видатні літературознавці як: В. Агеєва, Т. Гундорова, С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовська, С. Філоненко, Р. Харчук та інші.

Соломія Павличко найбільше причетна до розвитку того теоретичного напрямку, який найдинамічніше й найактивніше розвивається в українському літературознавстві 90-х років, – феміністичних і гендерних студій. У передмові до книги С. Павличко «Фемінізм» В. Агеєва пише: «Простежуючи українську феміністичну традицію, Соломія Павличко аналізує концепції Наталі Кобринської, Мілени Рудницької, Софії Русової. Серед найважливіших опозицій, наявних у модерністському дискурсі, як-от «українськість» (патріотизм) / європеїзм, закритість культури / відкритість культури, реалізм (життєподібність) / естетизм, дослідниця виділяє «ще одну ключову опозицію – жіночого і чоловічого, або феміністичного і патріархального, яку цілком ясно усвідомлювали всі учасники цього літературного дискурсу» [20, с. 6]. Вона звертається, зокрема, до концепцій Сандри Гілберт і Сузан Губар про модернізм як «війну між статями» та до місткого символу Елейн Шоуволтер, котра схарактеризувала рубіж століть як період «сексуальної анархії».

Багато статей у різний час написала С. Павличко про українських письменниць-модерністок, таких як: Леся Українка, Ольга Кобилянська, Катря Гриневичева, Грицько Григоренко, Наталя Романович-Ткаченко, вона називала їх спадкоємицями «зрілої традиції жіночої літератури», традиції, закладеної Марком Вовчком, Наталею Кобринською, Оленою Пчілкою [20, с. 6].

У прозі О. Кобилянської й драматургії Лесі Українки Соломія Павличко вирізняла образи «нових жінок», аналізувала колізію «жіночої сили й чоловічої слабкості» [20, с. 71]. За словами В. Агеєвої, «для епохи *fin de siècle*, вважає авторка «Дискурсу модернізму», була особливо притаманною інверсія тендерних ролей, шоуолтерівська «сексуальна анархія», яку американська дослідниця трактує в сенсі розмивання традиційних патріархальних визначень «чоловічого» й «жіночого», руйнування узвичаєних стереотипів жіночої й чоловічої поведінки. Схожі тенденції Соломія Павличко відзначила і в українській модерній літературі» [20, с. 6].

Однією з найбільш ґрунтовних праць у дослідженні феміністичної прози можна визначити монографію С. Філоненко «Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття». Дослідниця зазначає, що «нова концепція особистості жінки, образ якої наявний у романах і повістях сучасних письменниць, – це насамперед особливий тип героїні, емансипованої й духовно випростаної, яка є, по суті, «духовною дочкою» сильних

жінок у творах Лесі Українки та Ольги Кобилянської. Жіноча проза 90-х років ХХ століття зображує нетипову, нестандартну натуру, що підкреслено творчою професією героїнь: вони є представницями мистецької, наукової еліти» [36, с. 133]. Ця думка є досить важливою для нашого подальшого дослідження, адже Наталія Сняданко як представниця сучасної жіночої прози звертається до цих образів у своїх романах та розкриває їхні характери.

Ю. Соколовська у своїй дисертації цитує думку С. Філоненко про те, що як альтернативу терміну «жіноча проза» можна вживати термін «феміноцентрична література» і, на її думку, «він є більш виправданим, адже має у собі такі риси жіночої прози: автобіографізм, складне переплетіння свідомого й підсвідомого у жіночій психіці, оповідний прийом перехрещення двох поглядів на події – чоловічого та жіночого, використання у творах марень, видінь, снів та галюцинацій як форм прихованого психологізму тощо» [29, с. 52].

Літературознавиця Г. Рижкова зазначає, що «жіноча проза – це досить умовна назва того масиву вітчизняної літератури, що створюється в динаміці літературного процесу представницями жіночої статі, а отже, відображає не так тематику, проблематику, світоглядні риси, жанрово-стильові особливості творів, як гендерний чинник продукування певних художніх текстів» [23] Ми погоджуємось з цією думкою, адже у центрі романів Наталії Сняданко знаходяться жінки, які вирішують різні гендерні питання на рівні з універсальними жіночими проблемами.

Підтримує думки науковців і сучасна дослідниця Р. Харчук: у своїй книзі «Сучасна українська проза: постмодерний період» вона висловлює наступне твердження: «У сучасній українській прозі окреме місце займають твори, написані жінками. Їх вирізняють не тільки увага до жінки і жіночих проблем чи виразно жіночий погляд на світ і важливі проблеми сучасності. Жіноча проза – це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон» [38, с. 180].

На думку Н. Зборовської, сьогодні «замість чоловічого (традиційного) уявлення про жінку оформляється власне уявлення жінки про саму себе, про своє призначення, що цілком закономірно вступає у суперечність із міфами патріархальної культури» [16, с. 29]. Також вона зазначає, що «у найновішій українській літературі завершується чоловіча апокаліптична версія, яка то вибухає карнавальним сміхом, то понуро (кожен сам по собі) бредє в постколоніальній депресії», і народжується нова, жіноча, яка передусім заперечує спрофанований жіночий образ як об'єкт «ліричного» кохання» [16, с. 23].

На основі вищезазначеної інформації можна визначити такі основні ознаки феміністичної прози:

- у центрі твору зображена жінка;
- жінка має творчу професію;

- велика кількість спогадів, фрагментів особистих щоденників;
- піднімаються проблеми місця жінки у суспільстві;
- зображення внутрішнього світу жінки.

За словами М. Маслової, «у сучасній українській жіночій прозі актуалізовані проблеми гендерної ідентичності, табуована сексуальна й національна проблематика, здійснена спроба реконструкції національної світоглядної парадигми. Ці тексти приваблюють надзвичайною відвертістю, інтимністю, автобіографічними образами, новаторськими принципами осмислення реального і трансцендентного вимірів існування. Жіноча проза 90-х років ХХ – початку ХХІ століть органічно вписується в контекст проектів формування громадянського суспільства на засадах толерантного культурного діалогу і у зв'язку з цим виявляє потужні ідеологічні потенції, сутність яких зрозуміла в світлі новітніх методологій аналізу стану культури» [35].

«Жіноча проза» офіційно була визнана літературним явищем наприкінці ХХ століття і сьогодні виділяється як стійкий феномен вітчизняної літератури. Творчість письменниць аналізується, публікуються спеціальні дослідження, розглядаються різні аспекти жіночої прози, проходять дискусії, конференції.

За Т. Тебешевською-Качак, «ознаками сучасної фемінної прози є такі: жіноча суб'єктивність; сповідальність (широке використання спогадів, сповіді, снів, жанрових форм щоденника); автобіографічність (проблема вповідання як жіночого, так і власного життєвого досвіду); психологізм (виражений у передачі нюансів жіночого типу мислення, внутрішнього світу жінки); емоційність стилю, фрагментарність, жіноча модель образної системи (в центрі зображення жінка-героїня); жіноча наративна модель письма (в центрі нарації жінка-письменник як творець текстуальних значень) тощо» [33, с. 32–33].

За словами О. Логвиненко: «Стереотипною є думка, що жінки мають писати саме про любов, а всі інші екзистенційні вияви існування людини – то для них речі другорядні. Звідси й культивування думки про екзальтованість, сльозливість, несерйозність жіночого письма» [18, с. 179]. Дослідниця пише, що «дієвість, конкурентоспроможність феміноцентричної прози постколоніальної доби рішуче спростували міф про «другостатність» (від терміна «друга стаття» Сімони де Бовуар) жіночої творчості взагалі» [18, с. 182]. З приводу цього І. Жеребка зазначає: «Жіноче сьогодні краще продається через славнозвісну демократизацію суспільства... і перехід від радянського безстатєвого до пострадянського гендерного суб'єкта» [14, с. 57].

Щодо стану сучасної української фемінної прози, то вона характеризується як певний літературний феномен, у якому простежується образ нової сучасної жінки – активної й

емансипованої, образ, контрастний до традиційного патріархального типу «сентиментальної» (за висловом М. Рудницької) героїні [39].

Висновки до першого розділу.

У нашій роботі ми будемо визначати термін «жіноча проза» як твори, в основі яких лежить власне жіночий погляд на традиційні загальнолюдські проблеми (життя і смерті, почуття і обов'язку, взаємини людини і природи, сім'ї та багато інших). З часів епохи Відродження науковці звертаються до поняття фемінізму та висвітлюють місце жінки у суспільстві, жіноча література як жанр є об'єктом інтересу феміністичної літературної критики, основні завдання якої зводяться до вивчення тем і жанрів літератури, створених жінками; вивчення нових предметів, таких як: психодинаміка жіночої креативності, лінгвістика і проблема жіночої мови, індивідуальне або колективне жіноче авторство, історія жіночої літератури і дослідження біографій окремих письменниць і їх творів.

Серед основних ознак феміністичної прози науковцями визначено, що центральне місце у творі належить жінці; жінка, як правило, має творчу професію (журналістка, художниця, письменниця); є велика кількість спогадів, фрагментів особистих щоденників; порушуються проблеми місця жінки у суспільстві; зображення внутрішнього світу жінки.

РОЗДІЛ 2

ТВОРЧИСТЬ НАТАЛІЇ СНЯДАНКО ЯК ПРЕДСТАВНИЦІ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

2.1. Загальні віхи життя і творчості Наталії Сняданко

З 80-х років 20 століття (це і є власне відлік сучасного літературного процесу) в українській літературі проявились тематичні та жанрові зміни, насамперед відхід від мотивів колоніальної доби. Значні переформатування торкнулися прозової літератури – повністю зник «соцреалістичний, виробничий роман», значно зменшилися об'єми описів процесів виробництва, вирази комуністичного часу також віджили себе. Те ж саме стосується і стандартизації описів «прекрасного радянського життя» [15, с. 43].

З початком 90-х рр. почалося переформатування процесів культурного і літературного розвитку, а саме:

- активна діяльність сучасних письменників в межах раніше заборонених тем та напрямів творчості;
- зменшення тиску з боку державницької цензури, що дає змогу літературі розширити тематичну складову;
- відчутні зміни у сучасній жіночій літературі;
- руйнування старого порядку, традиційних патріархальних поглядів та стереотипів. Особливо відчутним стереотипом, що зазнав трансформації, став погляд на роль жінки в сучасному світі, особливо процес її самоідентифікації. Нова реальність дорівнювала новим можливостям.

Саме на початковому етапі розвитку жіночої прози з'явилася постать письменниці Наталії Сняданко.

Сучасність жіночої прози, дозволила говорити про нововведення в манері мовлення та інноваційність в забарвленнях прозових творів.

Саме інакшість жіночої прози, виокремлення нового стилю письма, і не тільки письма, а й моделі усного мовлення, дала привід для виголошення гучних заяв тогочасними мовознавцями. «Про гендерну спрямованість українського постмодернізму», – за М. Масловою [35, с. 59].

На тему жіночої прози її видозмінення, стилістичного та жанрового переходу на вищий рівень висловлювала свою концепцію С. Філоненко: «Особистість жінки була, ніби роздвоєна, роздерта із середини: у ній було прагнення до свободи та незалежності, емансипованість. У

той же час, сучасна жінка хотіла бути гарною мамою та знаходитися у здорових сімейних стосунках» [36, с. 18].

Важливо зазначити, що для літератури кінця ХХ – поч. ХХІ ст. мала значення спільна праця і творчість представників різних поколінь та стилів. Осучаснена проза представлялася через наступні рівні:

- ідейно-тематичні;
- жанрово-стильові;
- емоційно-інтонаційні.

Саме через якісну прозу, що розкриває тему жіночого життя в сучасному світі, через пошук жінкою своєї долі та призначення спонукало нас до ознайомлення з творчістю Наталії Сняданко. Читаючи авторку, можна сміливо проводити паралелі з психологічними симптомами сучасності.

У текстах письменниці страх, заборона і гріх – це процеси, які перетворюються на наших очах із стадій психологічних конфліктів, показують всі етапи формування особистості.

Наталія Сняданко народилася 20 травня 1973 року у Львові. Освіта – філологічна, спеціальність – журналістика, лінгвістика (польська, німецька та російська мови). Освіту здобувала на філологічному факультеті Львівського державного університету ім. Івана Франка (нині Львівський національний університет ім. Івана Франка) (1995).

У період 1995-1997 перебувала на навчанні в Німеччині, у місті Фрайбург, факультет – славістика та романістика. Під час навчання була учасницею ММЮННА ТУГА – жіночого літературного угруповання, яке складалося з:

1. М. Савки;
2. М. Кіяновської;
3. Ю. Міщенко;
4. Н. Сняданко;
5. Н. Томків;
6. А. Середи.

У Наталі Сняданко було декілька напрямів роботи за часи літературного та творчого зростання:

- оглядачка, редакторка, відповідальний секретар в газеті «Поступ» та у відділі телепрограм (1997-2002);
- у Львівському осередку з досліджень античності Центральної та Східної Європи університету у Варшаві при Львівському національному університеті ім. Івана Франка (2002-2003);
- з 2002 р. до 2008 р. – у «Львівській газеті», відділ культури, оглядачка;

- з 2008 р. – газета «Суботня пошта», редактура окремих сторінок [10; 11].

«Translatorium» (2000-2004), VII конференція перекладацької діяльності «Пісні східних слов'ян» (Гданськ, листопад 2002), міжнародний семінар з перекладу Translatorium (Literarisches Colloquium Berlin, Берлін, березень 2005)– неповний список заходів та семінарів, у яких брала участь Наталія Сняданко.

За видатні досягнення в літературі удостоєна стипендій:

- «Gaude Polonia» (2003), польська фундація «Krzyzowa» та німецька фундація «Stiftung Mercator GmbH» (2005);
- краківська фундація «Вілла Деціус» (2006), надана німецьким «Literarisches Colloquium Berlin» та німецьким міністерством закордонних справ (2006);
- Берлінська академія 5 мистецтв (2007) та перекладацька стипендія фундації Robert Bosch Stiftung;
- на базі Колегіуму для перекладачів міста Штрален (Німеччина, 2007).

Твори Наталії Сняданко перекладаються різними мовами, зокрема у Польщі, Росії та Німеччині. Романи «Колекція пристрастей», «Синдром стерильності» та есей «Мапа втраченого раю» були перекладені польською, російською та німецькою, а в перспективі і іспанською мовами.

Серед популярних творів Наталки Сняданко:

- роман «Колекція пристрастей» (2001);
- книга оповідань «Сезонний розпродаж блондинок» (2005);
- роман «Синдром стерильності» (2006);
- роман «Чебрець в молоці» (2007);
- дитяча книга «Країна полуманих іграшок та інші подорожі» (2008);
- «Гербарій коханців» (2011);
- роман «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» (2013).

Найвидатніші та визнані критиками й літературознавцями країн Європи твори були надруковані в наступних виданнях: журнал «Четвер», празький часопис «Український журнал», альманах «Ранок, день і вечір Львівського авангарду» (1993), газета «Літературний Львів» (1994), часопис «Сучасність» (2003), «Україна молода» (2003), альманах «Королівський ліс», збірник «100 тисяч слів про любов. Включаючи вигуки».

За Наталею Сняданко, сприймати та трактувати текст необхідно було, лише звертаючись до естетики культивованої деталі. Ця естетика постала, завдяки Наталі, культурою думання та оригінальним візерунком на художній палітрі, що виявилось новаторським баченням в тогочасній прозі та літературі загалом [11, с. 6-10].

Важливим аспектом творчості авторки є культура деталізації, тексти формувалися із безлічі дрібних, але незамінних деталей. У персонажі Наталю цікавило практично все, нічого не здавалося їй дріб'язковим чи неважливим. Значущими для неї стали передісторії, тобто чому герой певного епізоду вчинив так, а не інакше. Глибинні психологічні зачіпки, спліталися в суцільний сюжет.

Для прози характерна монологічність. Головну виконавчу роль бере на себе оповідач, він і розкриває суть історії, і підводить читача до певних висновків. Переважна більшість творів вказують читачу на швидкоплинність та глибинну психологічність і зумовленість людського буття. Змінність та швидкоплинність миттєвостей життя, є визначальними соціальними аспектами, мотивами прози авторки [40, с. 23].

У текстах Наталки Сняданко життя постає не тільки швидкоплинним. Там також можна виокремити умови, які впливають на зміни в життєвому шляху, роздивитись процес дорослішання та дозрівання персонажів твору, їх переосмислення життєвих цінностей, зміни укладу життя. Провідними мотивами залишаються: тривання та минання життя, спільного розвитку внутрішнього та зовнішнього проявів людського існування.

Отже, ніби знаком безкінечності помічений творчий шлях автора, оскільки історія кожного героя переростає від проживання до зростання та до закінчення життєвого шляху. І весь цей шлях настільки деталізований, що сміливо можна прожити це життя разом з героєм. Наталка Сняданко належить до покоління тих авторів, яких свого часу читач не міг не читати.

2.2. Загальний огляд творчості Наталії Сняданко

Творчість Наталки Сняданко не для буквального сприйняття. Все те, що авторка висвітлює у своїх творах, можна і треба сприймати як багатозначність, недоведеність та творчу вигадку і обов'язково намагатися ставити себе на місце героїв творів. За словами авторки її прозу можна сприймати по-різному:

- все що відбувається – правда;
- може правда, а може вигадка;
- напівправда, напіввигадка;
- явна вигадка;
- здавалося, що вигадка, але дуже хочеться вірити в її правдивість;
- не правдоподібно – але з невеликою долею можливості;
- яка б не складалася ситуація, як би ми до неї не ставились, але все таки в будь-що можна повірити, доклавши трохи зусиль [25, с. 287].

Збурення реальності, фізичне відчуття того, як авторка змінює нашу свідомість та світобачення можна вважати головним ефектом прози Наталки Сняданко.

Свою приналежність до радикальної естетики в літературі, а саме – естетики культивованої деталі, авторка демонструє наступними книжками:

- «Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки» (Харків: Фоліо, 2004);
- «Сезонний розпродаж блондинок» (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005);
- «Чебрець в молоці» (Харків: Фоліо, 2007);
- «Комашина тарзанка» (Харків: Фоліо, 2009) .

Естетика авторки в її прозових творах виконує наступні функції:

1. Виступає культурою думання.
2. Є оригінальним візерунком у загально-художній партитурі доби.
3. Змінює сприймання і трактування тексту.
4. Позбавляє текст цілісності вражень, що втілювались у єдності концепції та кульмінаційній підготовленості текстів.
5. Ставиться опозиційно до ідей цілісності в мистецтві, виступає альтернативою йому.
6. Пропагує і практикує іншу, новітню організацію художнього тексту.

Введення у конкретний час, представлення цього часу, вираження та символізація його, розширення просторових меж, інтенсивна взаємодія із навколишнім світом – за ці елементи тексту відповідає такий складник як деталізація. Детальність, як вагомий структурний елемент тексту, Наталя використовує в кожному своєму творі.

У своїй творчості Наталя Сняданко майстерно оперує деталізованістю опису всього, про що йдеться, завдяки чому їй вдається розширювати реальність читача. Вдало використовуючи деталі, вони часто обертаються фактами, наштовхують на спостереження, допомагають узагальнювати прочитане.

Метою Наталчиної прози є збільшення, розширення, перенаправлення думки читача, її розвиток та рефлексія до максимально можливого рівня.

Специфічні особливості та жанрові розгалуження Наталка проявляє в кожному своєму творі. Впевнитися у цьому можна звернувшись до наступних творів: «Дідова історія», «Життя без батьків, або Супербонус для ідеальної пари» та «Чебрець в молоці».

У «Дідовій історії» втілилася направленість Наталки Сняданко на стьоб-нарацію, що постає у форматі симпатичного рефлексійного стьобу, такого рівня стьобу, що удостоїться одним з найпрофесійніших варіантів. Думка-історія розкривається плавно і невимушено, надзвичайно легка для сприйняття та рефлексії.

«Я – концепція» розкрита повноцінно, за рахунок природності викладу матеріалів, тому що авторка наголошує, що вона є центром історії, а не «дід». І ця невимушеність, що проходить через всю розповідь, змушує читача повірити в неї і повірити їй.

У «Дідовій історії» деталь відіграє провідну роль. За словами Я. Чайківської: «Через неї авторка смакує сюжет, і дає відчутти цей смак нам, читачам» [39, с. 17].

Будь-який елемент, складник, частина, деталь, внутрішнє відчуття, рух, звичайна історія, картинка, завдяки таланту авторки може стати повноцінною, наповненою історією, або навіть твором. Цей факт Наталка демонструє через прогрес в «Дідовій історії», підкреслюючи, що для неї немає значення про що розповідати, головне як.

«Життя без батьків, або Супербонус для ідеальної пари» - це повністю експериментальний текст у виконанні Наталки Сняданко.

Це можливо найцікавіше застосування свого таланту, яке вигадала авторка. Це спроба описати комп'ютерну гру, ніби зсередини. Її вплив на мозок підлітків, і, як наслідок, те, що відчуває людина граючи в гру, або навіть її придумуючи.

Уся історія розвивається довкола двох підлітків, які цю гру і вигадали. Досить сучасний сюжет, що перегукується із західною тематикою. Що особливо цікаво, але складно для художнього оформлення – це поєднання сюжетної інтриги із глибокими соціально-психологічними переживаннями підлітків. У процесі розгортання сюжетної лінії відчутно втрачається динаміка історії. Дві основні сюжетні лінії:

- гра – дівчина – хлопець;
- дівчина – хлопець.

На початках історії лінії переплітаються, але згодом вони розпадаються, і майже губляться, можливо, через те, що базовий комп'ютерний матеріал, на думку С. Філоненко, «не піддався текстовій та стилістичній обробці» [36, с. 156].

«Чебрець в молоці» – найбільш структурована та найбільш органічна книжка Наталі Сняданко. У ній переплелися синтаксична та стилістична наповненість, утворивши міцну та цікаву історію.

Текст дуже реалістичний, водночас, і чуттєвий, і драматичний, і натуральний. У «Чебреці в молоці» прослідковується ідея безкінечності через опис внутрішнього минулого, натуральності образів та минулого зовнішнього, що гармонійно об'єднуються в єдину цілісність.

Для Наталки в цій історії було важливо чітко дотримуватися фіксації: на нюансах, на естетичній логіці тексту, видимих елементах, самосвідомості, абсолютно на всьому, що читач зміг би відчувати чи побачити.

Все те, що відбувається в цих історіях, життя, простір і час, пронизано приватним характером. Тобто книжка задумувалась як особисте звернення до читача, аби «у довірливій формі розповісти про найбільш сокровенне, що торкається кожного, без винятку» [15, с. 301].

Досліджуючи книгу «Чебрець в молоці», читач має звертати увагу саме на приватність, адже там дуже точно та чітко прописані звички та звичаї, спосіб існування, різні побутові дрібниці, одним словом – все те, що близьке кожному із нас.

Урешті, культ і культивування деталі уможливили проникливе й пронизливе звучання мотиву, смислоположного для прози Наталки Сняданко, – мотиву тривання життя.

Підводячи підсумки, наголосимо, що прозові твори авторки глибокі та насичені деталями. Через всю творчість Наталки Сняданко проходить глибинність дослідження людського характеру, відчутність впливу ідейного, морального та ідеального світу на долю людства і кожної окремої людини. Її твори дуже близькі кожному, але, у той же час, дозволяють читачеві розширювати межі осмисленого та зрозумілого. Це справжня сучасна література.

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПРОЗИ НАТАЛІЇ СНЯДАНКО

3.1. Аналіз роману «Фрау Мюллер не налаштована платити більше»

Роман «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» виданий у 2013 році. Початок роману, буквально з першого абзацу, захоплює увагу читача. Авторка починає історію з того, чим вона, здавалося, повинна була закінчитися. Такий початок повинен асоціюватися у читача із класичними прикладами детективів золотої доби 1920-1930-х років. Використовуючи такий прийом, авторка свідомо іде на ризик.

Саме при читанні детективів окреслених часів у читача постійно виникало питання: «Що ж трапилося? Яка причина штовхнула героя на злочин?». У нашому випадку цей злочин був особливо незбагнений та дикий. Коли людина вчиняє самогубство – це вже протиприродно, але коли це робить молода, симпатична дівчина, це погіршує становище та враження від побаченого.

Характерною рисою жіночої прози загалом, і творчості Наталі Сняданко зокрема, є докладний, глибокий опис зовнішності персонажів, а особливо жінок. Як приклад, знайомство з заступницею директора музичної школи, де працювала головна героїня Христина: *«Аделаїда Григорівна була схожа на велику розгодовану ящірку. Її колихке тіло неквапливо і по-своєму навіть дружно переливалося під складками широких балахонів, що їх вона зазвичай носила. Коли Аделаїда Григорівна рухалася, важко було зрозуміти, які саме частини тіла стартують першими, а які – за ними»* [27, с. 19].

Також варто зауважити як авторка поєднує риси зовнішності заступниці директора школи із психологічними особливостями жінки, її темпераментом та способом спілкування з оточуючими: *«І якщо при погляді на масивну колихку брилу її тіла ззаду ще можна було собі уявити, що з нею є сенс сперечатися, не погоджуватися, заперечувати, то після того, як вона поверталася передом і погляд співрозмовника мимохіть зосереджувався на білішій половині вуст, розділених навпіл контуром плями на обличчі, тієї ні то родимки, а чи радше родимої плями, ніби кордоном, будь-які ілюзії щодо ймовірності не погодитися в чомусь із Аделаїдою Григорівною зникали назавжди»* [27, с. 20], – так авторка описувала враження, яке справляла жінка на Христину у часи, коли їм доводилося разом працювати.

Знайомство з директором музичної школи по-своєму презентує ставлення до чоловічої статі в сучасних прозових творах, авторами яких є жінки. Ставлення до «сильної статі» часто доволі суперечливе і неоднозначне. Варто підмітити, що прихильне чи відсторонене ставлення до чоловіка може бути спровоковане особливостями зовнішності або природним магнетизмом

чоловіка, або відсутністю вищеперерахованих ознак. Говорячи про директора музичної школи, бачимо, що у авторки він не викликає приємних асоціацій так, як і у своїх підопічних: *«Директор сягав приблизно їй до пояса, був худеньким і лисуватим, на плечах його вицвілого костюма в брунатну смужку завжди лежала луна, а окуляри чомусь завжди мали тріщину на правому склі. Час від часу тріщина переміщалася – це означало, що директор міняв скло, оправу чи самі окуляри, намагаючись позбутися тріщини, але йому не щастило і тріщина з'являлася знову»* [27, с. 20].

Продовжуючи дослідження концептуального підходу у викладі історії, обов'язково звертаємо увагу на елементи глибинного психологізму, що торкаються банальних і таких звичних речей, наприклад, віконечко реєстратури, при чому воно може знаходитися в більшості державних установ. У романі згадується всіма обожнюваний – ЖЕК. Але це також стосується і лікарень, поліцейних відділків та багатьох місць, послугами яких користуються сотні людей кожного дня. Саме ці віконечка, практично з порогу, не дають особливого вибору відвідувачам. Схиляючись до такого віконечка ти вже приймаєш позу, сумнівної зручності, надаючи психологічну перевагу людині, по той бік стійки. Ти стоїш нахиливши голову, людина навпроти тебе – зручно сидить.

Дуже яскравий опис, який зародився у підсвідомості Христини у той час, коли вона згадувала своє навчання в музичній школі. Була в неї вчителька, Теодозія Борисівна, яка викладала гру на віолончелі, але не це закарбувалося в пам'яті дівчини. З усієї зовнішності колишньої вчительки, особливої уваги заслуговували очі, які мали магнетичний вплив практично на всіх довкола, особливо на чоловіків: *«Цей погляд був спокійним, пасивним, навіть безвольним і при цьому так глибоко проникав кудись попід ребра, що там починало пекти. Чоловікам, на яких вона його скеровувала, хотілося рухатися в усіх напрямках одночасно, праглося накинутися на Теодозію Борисівну з обіймами, та не менше було бажання тікати від неї кудись на безпечну відстань, уберегтися, позбутися гарячих мурашок, які виповзали якимись потаємними ходами їм на спину, вирватися з розпеченої повільності цього магнетичного погляду* [27, с. 22].

Значну увагу авторка приділяє не лише високим матеріям, а й звичним темам, житейським, які близькі кожному з нас. Досить докладно описується робота Христини у ті часи, коли вона ще викладала в музичній школі. До речі, викладацька діяльність дівчині дійсно подобалась, вона про неї мріяла ще з тих часів, коли сама навчалася в цій школі. Христина ділиться своїми думками щодо виховання дітей. Особливу увагу звертає на ставлення до дітей як до дорослих, адже тільки так можна налагодити продуктивні стосунки з дітьми, через довіру та спілкування. Також згадує про інших вчителів, про буденне вчительське життя та тихі радості маленьких свят (з кавою, цукерками та коньяком).

Вже у першій чверті історії ми знайомимося ще з однією характерною рисою жіночої прози – описом інтимних сцен, таких безпосередніх та живих. Христина почула розмову вчительки та гардеробниці, які переповідали одна одній свої любовні пригоди, не забуваючи, що обидві вже були немолоді і давно заміжні: *«Попросить насмажити мене пиріжків...І тільки з бульбою і сиром все просит. І шоб зо шкварками. А потім си наїсь, встане з-за столу, возьме мене за цицьку, поверне до себе тилом і робит своє. І так то викручує тим своїм і цицьку мне, шо і мені аж в голові сі макітрит. Нікди не думала, шо жінкам то теж тре. А потім нічо, навіть сподобалося», – згадувала колега Христини ті часи, коли на заробітки їздила, полуницю збирати»* [27, с. 28].

Але ніщо не триває вічно. І здавалося звичайний, будній день, на улюбленій роботі, після пліткування з подружками та складаннями планів на найближчий вечір може закінчитися так несподівано. Цього ж дня керівництво приголомшило вчительський колектив заявою, що їх школу закривають, в них уже немає потреби. Адже містянам важливіше салон одягу, а не якась там освіта дітей.

Так почався новий, незнайомий, наповнений невизначеністю етап у житті двох молодих дівчат, які любили музику та просту роботу, але зовсім не знали життя.

І знову згадуємо глибоку психологічність описів характеру у роботі авторки. Також характерним є порівняння рис характеру героїв роману. Соломія, наприклад, у розмові з Христиною, жалілася їй, що застрягла в повсякденності і повторює одні і ті ж помилки. Що не може планувати своє життя, що довкола стільки всього цікавого і воно проходить повз неї. Планувати своє життя, визначати пріоритети особисто для себе, завершувати розпочату справу – це ті якості, які були властиві Христині, і яких не вистачало Соломії. Принаймні так вважала сама Соломія: *«Просто їй необхідно було, аби хтось висловився, підитовхнув її, торкнувся, дав відчутти свою небайдужість чи бодай просто присутність», — це виводило її зі стану застигlosti, зануреності у власні почуття, зануреності настільки глибокої, що реальність зовнішнього світу поступово переставала бути незаперечною, і її затьмарювала уявна дійсність світу внутрішнього. Після такого поштовху вона ніби прокидалася й тоді вже діяла миттєво, а якщо поштовху не було, вагання продовжувалися», - так розказувала Соломія Христині, про свої муки вибору, як їй важко самотійно приймати рішення та впевнено рухатися життям»* [27, с. 30-31]. Так, жінкам іноді потрібен хтось, хто б допомагав та підтримував, хоча так можна сказати про будь-яку людину. Стать та соціальне становище тут ролі не грають.

Авторка так описала зовнішність головних героїнь свого роману. Цей опис неодноразово повторювався, і читач сам мав можливість впевнитися у слушності умовиводів романістки: *«Яскрава зовнішність Соломії постійно приваблювала чоловіків. Висока, струнка,*

з тугою чорною косою, Соломія була веселою, легко сходилася з людьми й ніколи не аналізувала ні своєї, ні чиеїсь поведінки» [27, с. 32]; «Христина була натуральною блондинкою середнього зросту з пишними формами й тонкою талією. Її карі очі уважно вдивлялися в співрозмовника, і вже з перших хвилин знайомства вона вміла чітко усвідомити своє ставлення до людини й розмістити його на шкалі чорно-білих оцінок – від різко негативного до дуже позитивного» [27, с. 33].

Після остаточного закриття музичної школи та звільнення всіх вчителів дівчата (Соломія та Христина) були змушені орієнтуватися в нових, незвичних обставинах. І тут авторка описала їх як дві діаметрально протилежні точки відліку, кожна з яких з самого початку знаходилася на різному рівні. Подруги пішли в комерцію і почали продавати харчові добавки. Соломія виявилася в цій справі набагато спритнішою та переконливішою. А от Христині «не пішло». Особливо важко було пропонувати «ліки» в лікарнях, проте найбільше Христина страждала у моменти, коли треба було запевняти майбутніх покупців, що вона сама регулярно вживає те, що продає.

Особливим елементом жіночої прози можна виділити своєрідний містицизм. У досліджуваному романі цей елемент є наслідком знайомства Христини з Галинкою на зборах продавців косметики: *«Лягла й наче задрімала. А тут чую – рип-рип. Хочу очі відкрити – і не можу. Але крізь заплющені очі все ніби бачу і не можу поворухнутися. Дивлюся, а на стільці ніби хтось сідає, вм'ятина така. І знову – рип-рип», – так розповідала Галинка, про своє знайомство з потойбічною силою, прямо у себе на квартирі» [27, с. 45].*

Велику увагу Наталя Сняданко приділяла міжособистісним стосункам, а також фатальному збігу обставин, долі людини, яка уже написана для кожного із нас. До цих понять та до їх відображень у реальному житті людей треба відносити те, як Галинка змінила життя Христі, здавалося б, через невимушену розмову за чашкою кави. Саме в той вечір дівчина вирішила шукати кращої долі за кордоном, а саме в Греції. Куди разом із Соломією вирушили з рідного Тернополя: *«Саме за таким неопределеним графіком працювали тут усі. П'ятдесят анкет за день, шість за годину, по десять хвилин на відвідувача, з них п'ять – заощаджених, які належать тільки тобі, і можна встати, зробити п'ять кроків, відчутти м'язи на ногах, стукіт каблуків по підлозі, зазирнути до кухні, зайвий раз пройтися до вікна в коридорі й назад, зробити ковток із чашки, перевірити повідомлення в телефоні, п'ять хвилин власного життя, оплаченого за тарифами проданого часу. Тому найважливішими були саме такі дрібниці – якою ручкою користуватися, яким степлером, з якої саме філіжанки пити незліченні ранкові кави, як уставати зі свого стільця, щоб задіяти якомога більшу кількість м'язів і при тому вибудувати максимально зручну траєкторію руху», - авторка про роботу консультантів в польському посольстві» [35, с. 63].*

Авторський стиль Наталки Сняданко виділяється яскравими вкрапленнями гумору. Тим паче, що гумор той доволі специфічний, західноукраїнський, та ще часто звернений від жінки до жінки, що додає відтінок пікантності: *«Ну або ще той салатік, шо ти кажеш – то пекінська капуста, яйця, крабові палочки, сир жовтий такими великими кавалками порізаний, кукурудза з банки і майонез. Дуже дієтично. Тої салати можу з'їсти цілий банек. Аж потім не сплю, все перджу», - розповідь про дієту однієї з жінок, які перевозили з України в Польщу контрабандні цигарки» [27, с. 72].*

Сухі та банальні діалоги на теми знайомі кожному, авторка замінила своєрідними, непередбачуваними та відвертими зізнаннями, що періодично вирізняються з-поміж основної лінії розвитку подій. Прикладом такого діалогу є цитата жінки, з якою Христина познайомилася на кордоні.

Нова знайома зізналася про особливості свого шлюбу та вплив цих обставин на її знайомство з літературою та музикою: *«Та як би вам пояснити. Спершу, як заміж виходиш, то років з десять-п'ятнадцять цікаво, а потім вже до книжки тягнешся. Шо-небудь почитати від нудьги. Про мучеників чи про святих» [27, с. 75].*

Часто авторка користується прийомом, коли герої її роману впадають в ностальгічно-задумливий стан, періоди згадування та порівняння гармонійно чергуються та доповнюють одне одного. Так Христина згадує своє дитинство, що минуло в часи радянської України, і спогади ці далекі від приємних: *«Сама ж Христина, здавалося, навіки застигла на етапі замикання отриманих у радянському дитинстві травм до темної комірчини своєї підсвідомості, звідки вони постійно самовільно виривалися в нічні жахіття та сезонні депресії» [27, с. 89-90].*

Повертаючись до деталізованості описів в романі, відмітимо те, як авторка описує відчуття, які Христина переживала ще в часи навчання в школі. Будучи підлітком, дівчина помітила в собі одну незвичну рису. Але в той час вона не здатна була пояснити її причини. Їй просто подобалося спостерігати за своєю подругою, Соломією. Як вона ходить по коридору, як сидить за партою, як її тіло облягають шкільна чи спортивна форма. Але проявиться ця цікавість набагато пізніше: *«Не минуло й години відтоді, як Христина прийшла до Соломії, а вони вже опинилися в спальні. Жадібно, ніби їй усе ще тринадцять, вона здерла з Соломії блузку й стиснула в долонях її груди, їй було важко дихати від збудження, паморочилося в голові, підгиналися ноги. Христина не вивчала це тіло, а впізнавала. Воно було таким, як їй хотілося, м'яким і податливим, але водночас вимогливим і досвідченим. Соломія ніби читала Христинині думки і вгадувала її бажання швидше, ніж та встигала усвідомити їх – або ж просто робила те, чого хотіла сама, і хотіла цього настільки сильно й переконливо, що*

Христині здавалося, ніби насправді це її власне бажання», – спогади Христини, про перший сексуальний досвід із Соломією [27, с. 94-95].

Також звернемо увагу ще на один різкий поворот долі Христини. Це сталося після, або скоріше внаслідок того, що Христину збила машина. Але як же їй «пощастило», адже керувала тією машиною Єва, яка займалася допомогою нелегальним працівникам з України, які шукали кращої долі в Берліні. І зі звичайної аварії почався новий епізод життя нашої головної героїні.

Наталя своєю відвертістю зацікавлює читача. Вона веде нас через плетиво власних роздумів та умовиводів, але показує їх нам у такій формі, що неможливо залишитися байдужими. Чого лише варте розмірковування про секс. Це взагалі така тема, яка до недавнього часу була, практично, табуованою в літературі країн колишнього Радянського Союзу. Але не для сучасної прози, і не для Н. Сняданко: *«Раз усвідомивши нещирість власних переконань, Христина більше не могла повернутися до колишніх відчуттів. Відтепер секс перестав бути для неї лише додатком до гарної розмови, емоційної близькості, гри в залицяння, способом розвіяти самотність, зняти напруження, красиво завершити вечір. А раніше їй ішлося здебільшого про це», - тут Христина розмірковує про свою сексуальну орієнтацію, свій досвід (як з чоловіками, так і з жінками) та про природу задоволення взагалі. І кожен читач, ознайомившись з такою точкою зору, виділить щось для себе, або хоча б порівняє свій досвід з досвідом головної героїні» [27, с. 103]; «А життя з ідеологією, якою б вона не була, завжди легше, ніж життя без ідеології, – це Христина знала точно» – про важливість мати свою точку зору. Мати достатньо сміливості бути автономним у власному житті. Зменшити до мінімуму прив'язаність до будь-чого. Здатність розрізняти справжність та фальш» [27, с. 105].*

Кардинальна зміна точки опору навколишнього світу, вихід із зони комфорту змусить кожного змінити своє світобачення. По-іншому дивитися на своє минуле, а своє майбутнє вже не уявляти, а робити все, щоб нинішній день пройшов якомога продуктивніше: *«Якщо раніше її думки найчастіше були зосереджені на тому, що могло б трапитися та як запобігти тому, щоб не трапилося нічого поганого, то тепер вона навчилася абстрагуватися від цього й зосереджуватися, принаймні іноді, на тому, що відбувається зараз. Це зосередження на власних відчуттях було новим для неї заняттям і становило приємність, навіть якщо самі відчуття не були надто приємними», – так змінилося уявлення та ставлення Христини до свого життя, і що найголовніше – майбутнього.*

Елементи самоаналізу стали в романі основою, на якій будувалися подальші сюжетні лінії героїнь. Їх роздуми про особливості свого характеру, про поведінку в певній ситуації, про вміння взаємодіяти з іншими та орієнтуватися в змінних життєвих обставинах. Зокрема, Христина не могла обійтися без самоаналізу, хоча виходило це у неї доволі специфічно:

«Здавалося, у ній постійно сперечаються й борються між собою ці дві половинки: надмірна ретельність і повна безалаберність, і сама вона ніколи не здатна передбачити, що ж переможе в наступному поєдинку. Іноді Христині здавалося, що обидві ці половинки є лише удаванням, а її справжня сутність – це щось зовсім інше, і вона просто не наважується або не вміє побачити її, відкрити навіть перед собою – чи то зі страху перед розчаруванням, чи з якогось іншого, ще більш туманного страху», – про те, як їй важко приймати рішення та керувати власним життям [27, с. 119].

Ще одним авторським надбанням Наталки є її вміння розкрити історію в рамках уже існуючої історії. Тобто розказувати в особисто написаному романі про те, як інші письменники займаються своєю роботою. Для неї це не просто нормально та допустимо, а це рівень високої зацікавленості такою прозою зі сторони читача. Зовсім інший, незаіжджений і блискуче застосований елемент: *«І що більше в людини вільного часу і що менше вартих уваги подій відбувається з нею в реальному житті, тим імовірнішим є її відхід у світ вигаданих історій, спершу лише трохи прикрашених, далі все більш химерних. Мабуть, це нормальна захисна реакція психіки, якій бракує вражень із зовнішнього світу, що їх вона могла б споживати як готові напівфабрикати, тому вона розбудовує світ уявний, створюючи в ньому екзотичні природні заповідники та химерні оранжереї. Така собі внутрішня косметика пам'яті», – про авторів, які вигадані, неправдоподібні історії, намагаються видати за свої власні, за свій пережитий досвід [27, с. 129-130].*

Розкриваючи характер ще однієї жінки в романі авторка зайшла ще далі, в особистісну психологію та вплив травмуючих ситуацій на розвиток особистості. У новій знайомій Христини, Єви, було непросте дитинство. Через нездорову атмосферу в сім'ї, незаслужені звинувачення з боку матері та занадто жорстку позицію батька, дівчина виросла в жорстку, замкнуту та відсторонену особистість. Але, водночас, не втратила свій природний магнетизм: *«З Євою – це було ще наочніше, адже розгледіти те, що потворність її штучна, спеціально сконструйована, було нескладно, і це ще більше стимулювало уяву. З перших хвилин знайомства ця жінка вже починала рольову гру; це було незвично й заворожуюче. Христина повелася на це моментально» [27, с. 135]; «Чотири дні минули непомітно. Враження сплуталися у великий химерний клубок, найчіткішим у якому були фізичні відчуття: боліли ноги, ломило поперек і шию – мабуть, від незвички постійного підіймання нескінченними сходами на мости й від розглядання розписів та мозаїк на стелях», - враження Христини від спільної, з Євою, подорожі до Венеції. Це були перші чотири дні, які дівчата провели тільки вдвох, як пара. Українку переповнювали відчуття, їй було абсолютно комфортно поруч із німецькою подружкою, тим часом як з Соломією була купа дрібниць, які заважали обом бути щасливими. Особливо прикро було те, що жодна з них не могла висловити вголос те, що їй не*

влаштовувало в партнерці. З Євою таких питань не виникало, все було максимально рівно та невимушено» [27, с. 158].

Наталя Сняданко досліджувала питання взаємозв'язку зовнішності жінки з її психологічним станом. Цей напрямок є надзвичайно актуальним та багатогранним. Так, як дійсно обізнаний науковець, частіше це психотерапевт або фізіономіст, може безпомилково розкрити характер людини, лиш тільки поспостерігавши за ним деякий час: «...Трохи закоротка шия із вічно ледь нахиленою вперед головою стали такими від того, що вона постійно скулювалася під нищівно-оцінювальним материним поглядом, пласкі стопи втратили пружність після того, як Єва намагалася тримати ноги якомога прямишими, вайлувата хода була старанно вироблена на противагу ході топ-моделі, що до неї мати намагалася призвичаїти доньку з раннього віку. Міцно стулені губи, залізний блиск в очах і надто рівна спина свідчили про внутрішню рішучість і про те, що спроби виховати її в собі зробили хребет негнучким, від чого в Єви часто боліли спина й голова», - так описувала Єву її психотерапевт, з яким дівчина працювала значний час, намагаючись позбавитися від комплексів та страхів, що нагадували їй про непросте дитинство» [27, с. 160]; «Материна суворість і вимогливість привели Еву до ще одного переконання – віри в те, що будь-яке почуття слід заслужити, як завжди слід було заслужити похвалу чи пестощі матері», – зізнавалася Єва Христині [27, с. 162].

Порівняння, перехід від зовнішніх проявів почуттів до глибинних, внутрішніх. Прагнення замаскувати все те, що саме зараз у тебе на душі. Страх здатися оточенню не такими, не достатньо нормальними. Цей мотив прописаний авторкою дуже тонко, і читачеві помітно, що він не просто прописаний, а відчутний. Ось які думки заповнювали розум Христини, ось що її дійсно турбувало: «Свої колишні страхи, загнані глибоко в підсвідомість, Христина відчувала тепер як велику й незручну торбу, що її чомусь доводиться волочити за собою однією рукою. Ця торба, до того ж, ще й брудна та смердюча, і соромно за те, що вона належить тобі, але позбутися її ніяк не можеш» [27, с. 168].

Знову вдається до засобів порівняння авторка тоді, коли висвітлює життя Соломії в Берліні, порівнюючи її з Христиною. Це один з небагатьох життєвих етапів, коли Христина легше пристосувалася до нових умов. Соломія була молодшою, тому її не брали на роботу нянькою до дітей, жінки побоювались за вірність своїх чоловіків. Пощастило Соломії дістати роботу не відразу. Але з часом все налагодилося. Вона почала доглядати стару українку, син якої попросив дівчину записувати все, що розказуватиме його мати. Так почалася «кар'єра» Соломії в Берліні.

Характеристики чоловіків у романі Наталки Сняданко займають значно менше місця, ніж жіночі, і це об'єктивний факт. Нагадаємо, що це – роман жінки про жінок. Але варто

звернути нашу увагу на нового персонажа, близького знайомого Соломії, в перспективі чоловіка – Штефана. Саме за його мамою дівчина наглядала. «Цей чоловік, за національністю українець. Був досить таки практичним і соціально відповідальним. Тобто з боку авторки удостоївся поважного ставлення. В нього були колишні дружини та сім'ї, яким він реально допомагав. Але були і свої особливості характеру, знову ж таки, прищеплені з дитинства, нав'язані матір'ю. Він дуже ретельно ставився до фінансових витрат, заслуживши цим, від більшості знайомих, звання – скнари: *«Чи не вперше за все своє свідоме життя він тепер збагнув, як почувалися люди поряд із ним, коли він годинами кружляв біля прилавків, вишукуючи найдешевше молоко чи коли обирав у ресторанному меню найдешевші страви», - роздумував Штефан, спостерігаючи, як його мати намагається порадити, як краще витратити гроші. До речі, вона вважала, що об'єктивних причин, з яких варто витратити гроші, практично немає»* [27, с. 235].

Характерним моментом був опис, зі слів Христини, подружнього життя жінки, у якої вона прибирала: *«Вона ні на мить не дозволяла собі зупинитися, розслабитися, зробити або хоч би подумати про щось несподіване, спонтанне, непередбачуване. Якщо вона дзвонила Рудольфові в робочий час, він точно знав: щось трапилося, просто так вона б не подзвонила»* [27, с. 243]. Така позиція заглиблення в повсякденність призвела сім'ю до того, що чоловік не витримав байдужості та одноманітності з боку жінки, знайшов коханку і пішов із сім'ї. Тут авторка не агітує до розлучень, а навпаки, закликає людей більше уваги приділяти одне одному, а не лише життєвим дрібницям.

Дотримуючись своєї концепції «надчуттєвості», Наталка весь роман наповнює такими мікроепізодами, щоб підживлювати читацький інтерес та розвивати почуття емпатії до героїв історії. Яскравим прикладом такого підживлення інтересу до почуттів інших є «сповідь» жінки, яка переживала процес розлучення: *«Точніше, одна емоція, яка накрила собою навіть почуття обов'язку – емоція болю, якогось первісного за своєю інтенсивністю й силою. Вона відчувала біль, який їй не вдавалося розкласти на окремі складові: біль втрати, біль зради, біль ненависті, біль розчарування, біль безпорадності, біль сумніву в собі, у тому, що обманом і помилкою не було все її дотеперішнє життя. І цей останній біль був найдошкульнішим»* [27, с. 245].

Проблема вибору в романі стоїть весь час, але що стосується життя Христини – вона є одним із найчастіших пунктів, який не покидає мозок дівчини практично ніколи. Ще з дитинства для Христини було рівнозначно тортурам вибирати щось, їй завжди було важко не так вибрати щось, як від чогось відмовитись. А ці дві дії ідуть пліч-о-пліч. *«Але насправді вона просто зависала між копирсанням у минулому та підготовкою себе до майбутнього, а теперішнього уникала, щоб не опинитися перед необхідністю робити вибір уже і зараз,*

прожити момент раз і назавжди, не залишати собі ілюзії, що щось можна переписати начисто, підготувати себе до невідомості, прийняти наперед складні рішення, уникнути проблем, про появу яких ще не знаєш, – душевні терзання Христини в часи особливо активного «самокопання» [27, с. 251].

Провідним лейтмотивом роману є питання «заробітчанства» і всіх позитивних та негативних його складових. Дуже закарбовуються в підсвідомості терзання людей на чужині, які вже не знають де їм краще. «Там» – бо добре платять, але не цінують і не поважають. «Тут» – бо все довкола рідне і знайоме, але тебе не поважають і не достойно оплачують твою працю. Такі актуальні теми тим і цікаві читачу, що в наш час схожі питання ставить сам собі практично кожен.

Дуже справжнім, чуттєвим, вистражданим та болючим склався у підсвідомості Христини образ бабусі, татової матері. Це була владна жінка, яка виростила сина, що не був здатен прийняти рішення чи наполягти на своєму. Живучи в оточенні сильних жінок, батько Христини закрився в собі і не зміг показати своїй дочці гідний приклад, яким має бути справжній чоловік та батько. Авторка на цьому не наголошує, але читачу стає зрозуміло, що Христина стала такою, якою вона явилася перед нами не без допомоги своєї власної сім'ї.

Закінчення роману ще раз підкреслює все новаторство жіночої, сучасної прози. Воно настільки неочікуване, наскільки весь роман не відповідає загальноприйнятим стандартам.

Роблячи висновки про роман, зазначимо, що в ньому описуються дуже не прості теми. Кожна з історій по своєму розкриває її учасників, даючи читачам можливість поставити себе на місце героїв. Коло питань, які порушує авторка, є ще не достатньо розкриті в сучасній українській літературі. Тим паче, що донедавна більшість із згаданих тем взагалі були «не для друку».

Аналізуючи тематичну наповненість роману, можемо виокремити наступні: вплив зовнішнього середовища на розвиток особистості; особливості відносин у сім'ї; вплив травмуючих факторів на розвиток особистості; проекція стосунків батьків або значимих дорослих на статеve життя; проблема вибору; пошук сенсу життя та засобів для його досягнення.

3.2. Аналіз роману Наталі Сняданко «Гербарій коханців»

Жіноча проза у творчості Наталі Сняданко презентована ще одним романом – «Гербарій коханців», який вийшов друком 2011 року. У ньому авторка виставляє на огляд читачу ще один варіант світосприйняття. Цей роман на структурному рівні та за тематичною наповненістю кардинально відрізняється від роману «Фрау Мюллер не налаштована платити більше». Зав'язка роману створена в іншій манері, хоча спільні риси все-таки проглядаються.

Початок роману знову оповитий спогадами. У цьому творі – спогади маленької дівчинки – Ірини, головної героїні. Наталя Сняданко проводить паралель зі звичним ходом життя: дитинство, школа, доросле життя. І знову ж таки, як і в житті, так і в романі, все починається з дитинства.

Розповідь розпочинається спогадами Ірини про школу, точніше про дорогу до школи, яку вона любила, або скоріше вона їй просто подобалась більше ніж школа, набагато більше. Дорога до школи займала декілька хвилин, але навіть за цей незначний час нам стає зрозуміло, що Ірина особлива дівчинка: *«Вона зупиняється біля великої калюжі, яка рідко пересихає, уважно розглядає пом'якшені нечіткі контури вербових гілок у воді, а іноді зриває кілька листків, кидає їх на воду і підштовхує гілкою, чекаючи, аж доки ті зупиняться. Іноді вона зустрічається поглядом із жінкою у вікні третього поверху, яка у цей час завжди розсуває штори, вони посміхаються одна до одної, й Ірина відчуває себе затишно»* [26, с. 3].

Коли Ірині пропонували подружки разом піти до школи, вона погоджувалась. Але виходила на пару хвилин раніше, щоб побути на самоті і поспостерігати за калюжею та природою. Не зовсім звична поведінка дівчинки шкільного віку, на якій авторка наголосила, ще на початку історії.

Зміст перших сторінок роману – майже суцільні спогади. Але вони скоріше негативні, дитячі та безпосередні. Не тільки школа не надто подобалась дитині. Не дуже приємні асоціації у неї залишилися і від шкільної їдальні. Запахи, присмаки, обов'язкові ритуали прийому їжі затрималися важким тягарем в дитячій підсвідомості.

Авторську думку аж ніяк не можна вважати однобокою. Навіть щодо розкриття характеру маленької дівчинки, адже, незважаючи на дрібні деталі, вчитися Ірині подобалось. А особливо малювати контурні карти та тренувати пам'ять. Н. Сняданко додає індивідуальних рис героїні.

Окремої уваги заслуговують сильні, індивідуальні, бунтарські характери, якими Наталя наділяє своїх героїв. Здебільшого – це жінки. Навіть Ірина, навчаючись у школі, виявляла свою волю та небажання підкорятися системі: не хотіла носити шкільну форму, прокидатися зранку,

запізнювалася, оформлювала роботи не за правилами. Дрібними кроками рухалася у напрямку власної незалежності.

Незалежність особистості – те, що Наталя показує нам як незамінну характеристику цілісної людини: *«Хоча загалом вона старанна учениця і її поведінкою всі задоволені – як вчителі, так батьки. Можливо, справа саме в цьому, і їй дійсно важливо зберегти за собою хоча б символічне право на незгоду, потребу не поступитися бодай чимось, не дати перетворити себе на зручну в користуванні дівчинку, позбавлену недоліків та органічно інтегровану в шкільний колектив, розчинену в ньому й майже невидиму»* [26, с. 6].

Характерним для жіночої прози всіх років, і цей роман не є винятком, є акцентування на самотності жінки. Вона може проявлятися в різних вимірах та мати свої причини: дівчина, яка не вийшла заміж; вдова; покинута дітьми матір; бабуся, забута родиною. У нашому випадку, говорячи про самотність, маємо на увазі бабусю Ірини та її подружок: *«Тобто насправді вони переповідали одна одній, як познайомилися зі своїми чоловіками, як одружилися, як жили, якими були перші слова дітей і онуків, як важко було виживати з дітьми в усі часи, якими складними були колись кулінарні рецепти і як неймовірно багато повинна була встигати кожна жінка. Але у всіх цих історіях Ірині вчувалася лише позбавлена дна самотність кожної з жінок»* [26, с. 7].

Талант Наталі розкривається і в умінні описувати найпростіші, банальні, здавалося б задалегідь нецікаві життєві дрібниці так, що у читача це викликало не тільки зацікавленість, а й бажання віддати цьому епізоду всю свою увагу. Саме так авторка описує процес роботи чоловіка в літах, який керував поливальною машиною, кожного ранку об'їжджаючи місто: *«Цистерна для води...В її основі був велетенський пластмасовий соняшник з пелюстками, пофарбованими у кольори веселки. Соняшник обертася, точніше, хилитася на якійсь невидимій пружині, відтворюючи рухи дитячого дерев'яного коника, з якого вже зіскочила дитина, але іграшка продовжує рухатися за інерцією. Квітка була розміщена у спеціально сконструйованій пластмасовій будці, дверцята якої роз'їжджалися, випускаючи соняшник, невидимий механізм піднімав квітку вище, а потім вона починала хитатися в усі боки і випускати тоненькі струмочки води»* [26, с. 12].

Ще однією сюжетною лінією, яку відкриває для нас авторка, стала розповідь про братів Степана і Петра. Степан – у майбутньому відомий композитор і музикант, а Петро, більш практичний, зумів стати бізнесменом. Авторка дає читачеві можливість спостерігати за становленням їх особистісних якостей. Одним із складників цього процесу стало усвідомлення хлопцями ще в юному віці, що життя наше швидкоплинне і малопередбачуване. Це відбулося після того, як на їх очах машина мало не збила знайомого хлопця.

Знайомитися з Орестом, батьком Петра та Степана, на сторінках роману, ми починаємо з важливого для першого епізоду в житті кожної молодої людини. Орест приїхав до Львова, щоб визначитися з місцем навчання після школи. Він був сповнений романтичних сподівань, лірики і бажання не так навчатися, як влитися в атмосферу чарівного міста. І до останнього не розумів, чим же справді хоче займатися і чому навчатися.

Варто наголошувати на вмінні авторки демонструвати та виділяти небанальні, рідкісні риси характеру своїх персонажів. Такий вибіркового підхід до людини як до соціальної істоти дозволяє читачу відчути і себе трошки психологом. Саме з такого, нетипового боку, Наталя описувала тестя Ореста, який був священником, але в ньому поєднувалися риси зовсім не характерні для божої людини у звичному для нас розумінні. Він більше любив повчати, ніж слухати, і не переймався тим, як його слова сприйме ближній: *«Чиєсь небажання розділити його спроби спростити уявлення про світ, зробити його доступнішим для зрозуміння і оцінки він вважав чорною невдячністю і не міг пробачити тим, хто не погоджувався підтримати цю його гру, як ображається дитина, якій у грі випадає бути монстром. Їй боляче від несправедливості, що монстром обрали саме її, вона ображається і відмовляється грати. І лише коли хтось інший каже, що він теж буде монстром, образа зникає. Щоб повірити в утопію, завжди потрібна компанія»* [26, с. 19].

Мотив гумору також не був упущений у цьому романі Наталею Сняданко. Вона невимушено підкреслює особливо цікаві риси або життєві моменти своїх героїв, наштотуючи читача на можливість посміятися з незначних людських промахів або невдач. Так вона описує спроби Леся Петровича зробити мінімальний ремонт у своєму домі: *«Леся Петрович спробував свої сили у цьому лише декілька разів, але щоразу це завершувалося невеличкою катастрофою – двічі він ламав кінцівки, падаючи з драбини, а одного разу затопив сусідів, намагаючись відремонтувати кран на кухні»* [26, с. 22].

Не новим, але все ж не таким популярним в рамках жіночої прози, є мотив алкоголізму. При чому як чоловічого, так і жіночого. У романі такою проблемою страждала сім'я Олени, жінки Ореста. Її батько та мати страждали на алкоголізм. І роблячи попередні висновки, роль рятувальниці, яку виконували мама Олени, спочатку давалася їй легко і приносила певні плоди. Але з рятувальниці вона з часом стала співучасницею. І доля такої сім'ї була зрозумілою навіть для широкого кола знайомих, а не тільки для безпосередніх її учасників.

Вартим уваги є елемент несподіванки, мотив, який використовується авторкою не так часто, проте більш ніж доречно. Він не розподіляє історію на сумну та веселу, чи серйозну та з гумором. Несподіванка якраз поєднує частини історії, надає їм нового вигляду, доповнює та насичує роман додатковими варіантами розвитку подій. Однією з таких несподіванок стала співпраця Ореста з одним із священників, приятелів тестя. Оскільки Орест був художником, а

колись вчився на інженера, він запропонував такий собі бізнес: *«Спершу він просто продукував на ксероксі збірники молитов, скеровані до різних соціальних, вікових і професійних груп, потім став штатним консультантом у багатьох церквах і постійно вигадував усе нові і нові прибуткові ритуали: освячення моніторів із захисними екранами, яке коштувало дорожче за процедуру з моніторами без таких екранів, спеціальні сповіді для підлітків, для яких у якості покути була заборона протягом трьох тижнів грати вище третього рівня – список дозволених ігор додавався»* [26, с. 24-25].

Проте Орест у своєму намаганні заробити пішов ще далі, вже явно переступаючи межі дозволеного: *«Експериментуючи з різними отруйними грибами, виявив, що деякі цікаво впливають на людський організм. А якщо додавати такий порошок в кадило, віряни почуватимуться затишніше і спокійніше. Тепер Орест став торгувати порошком серед знайомих священиків і таким чином стимулював вірян частіше відвідувати храм Божий. Священики цінували його креативність і щедро віддячувалися не лише відпусканням гріхів»* [26, с. 25].

У романі «Гербарій коханців» присутній такий елемент, як опис зовнішності разом з характером: *«Олена була стрункою вродливою жінкою з тонкими нервовими пальцями і легкою сполоханістю в очах, яка обезвладнювала чоловіків і примушувала відчувати свою провину, хоча ніхто з них і не зміг би пояснити, за що саме. Саме це відчуття провини, мабуть, потім і руйнувало стосунки Олени зі закоханими у неї чоловіками»*, [26, с. 29] – так авторка описує маму Ірини. Вона могла певною мірою управляти чоловіками. Роблячи вигляд, що вона потребує захисту і турботи, уміло направляла чоловіка в тому напрямку, у якому для неї було найбільше переваг. Була дуже нетиповою жінкою для тих часів. Але в цьому і проявлявся її магнетизм.

Наталю Сняданко об'єктивно оцінює і описує реальність. І з однаковою частотою описує як позитивні риси жінок, так і негативні, Зокрема, описуючи зміни, які відбувалися протягом подружнього життя з Оленою, мамою Ірини: *«Поволі і їй передалася материна шпигуноманія, вона недовіжливо розпитувала Ореста про кожен його крок поза домом, ретельно обшукувала його шухляди, обов'язково обдзвонювала знайомих, щоб пересвідчитися, чи справді вони бачилися з Орестом, як він стверджує»* [26, с. 31].

Дуже цікавим і незвичним є момент, коли авторка демонструє такі, здавалося б, нехарактерні для жінки якості як сила, мужність, вміння повести за собою маси, переконливість та твердість. Такою була тета Амалія, тітка Ореста: *«Зголосилася до стрілецького війська і сама тета Амалія. Віденські газети неодноразово писали захоплені репортажі про сміливу галичанку, яка прославилася своїми подвигами. Згодом військова слава тети Амалії поширилася по всій Європі, адже після російського полону вона поверталася*

додому через Фінляндію, Швецію, Норвегію і всюди на залізничних станціях, якими проїздив потяг із колишніми полоненими, вишиковувалися черги юних санітарок і звичайних жінок, які мріяли взяти автограф або хоча би зблизька роздивитися прославлену українку» [26, с. 37].

Тітка Амалія взагалі проявляла себе як сильна людина, до того ж з активною позицією і власною думкою. За своє життя вона не лише писала статті в газету, пройшла війну, а ще й була законодавицею моди в ті часи на Галичині. Саме з її подачі дами перестали носити корсети, широкополі капелюхи та незручні плаття. Тітонька перша дозволила собі вдягнути штани і сорочку, зайшовши в кафе, де збиралися виключно чоловіки. Так, спочатку це викликало обурення та спротив, але з часом, твердість та здоровий глузд Амалії перемогли. Жінки почали дозволяти собі вдягати зручний одяг і відвідувати місця для відпочинку практично на рівні з чоловіками.

Різно вирізняються із загального контексту роману описи інтимних сцен. Вони особливі вже своєю наявністю, адже це доволі екзотичне направлення навіть в сучасній літературі. Але інтимна частина прози Наталі також цікава своєю відвертістю та прямотою. Особливо це помітно в спогадах тітки Амалії, які Орест мріяв об'єднати в роман. Так тітка Амалія порівнювала своїх коханців, а їх було чимало: *«У любоощах Орест терплячий і неквапливий, але йому неможливо віддатися чисто по-жіночому, а треба самій казати йому, що має робити, по-іншому буде зволікати і зазирати у вічі безкінечно, аж поки не пропаде все бажання до любоощів. Зовсім іншим типом є Степан. Кремезний і високий, легко бере мене на руки і несе, мов немовля. З ним просто і легко, можна нічого йому не казати, зрештою, казати йому про свої бажання і так марно...» [26, с. 42].*

Варто окремо відмітити те, що Наталка Сняданко не обмежується описами традиційних любовних взаємин. Також в її романі згадуються та досліджуються нетрадиційні сексуальні бажання і зв'язки, зокрема завдяки спогадам тітки Амалії. Вона вказує на можливість гомосексуальних стосунків ще в післявоєнні часи. Звичайно, це не афішувалося і тим більше не заохочувалося. Але факти все ж були: *«Остан любить не жінок, а чоловіків. Народжений у суворо традиційній єврейській родині, обрізаний згідно закону, він довго мучився, намагаючись допасуватися до життя серед одновірців. Хлопці взяли його в общину, і декотрі мають з того немало радості» [26, с. 42].*

Аналізуючи зміст роману, зазначаємо, що найяскравішою постаттю там була саме тітка Амалія. Вона залишила колосальний слід в історії. Міцна громадська позиція, зачатки фемінізму, участь в бойових діях – це неповний перелік здобутків цієї видатної жінки. Їй вдалося створити в Парижі свій бордель, зробити його не схожим на все, що існувало в цій сфері до цього. Амалія захищала жінок, які працювали на неї. Дівчата приходили добровільно, адже знали, що там працювати безпечно та надійно.

Зміст роману прошитий почуттями, доволі різними і неочевидними. Серед них охоплюється і аспект доволі чуттєвий, ніжний та романтичний. Для прикладу можна виокремити знайомство Ореста та Іринки: *«Цікаво, він хвилюється тому, що йому подобається Ірина, чи тому, що боїться сам не сподобатися їй, – думає вона і відразу ж подумки насміхається сама з себе – цікаво, чи змогла б вона сама розрізнити між цими двома почуттями, відділити їх одне від одного, як яєчний білок від жовтка»* [26, с. 47].

Вражає вміння авторки описувати прості, навіть банальні речі так, що цей опис видається цікавим і захоплюючим. Ось як Сняданко описує враження від знайомства з помешканням та способом життя Ореста: *«Передпокій починався сходами і розставленими на них брудними порожніми слоїками з-під закруток, закрутки з'їли кілька років тому, а слоїки так і не помили. Вони вкривалися липкою павутиною, смерділи, влітку там заводилася якась комашня»* [26, с. 56].

Певну частину розповіді авторка присвятила переосмисленню світобачення. Її герої відносилися до життя під діаметрально протилежними кутами. Також відмічаються зміни в процесі дорослішання чи зрілості пріоритетів, яких дотримувався той чи інший герой. Дуже показовою в цьому плані є Ірина: *«Це було кайфово, й Ірина не могла натішитися тому, наскільки по-іншому тепер відчувається. Ніхто більше не забороняв їй дивитися до ночі фільми, як це було вдома у батьків, не змушував пилососити по суботах і щовечора мити підлогу на кухні. Вона могла цілі дні проводити у ліжку з книгами чи без, прокидатися і засинати у довільний час, годинами дослухатися до таємничих шурхотів, які наповнювали незвичну тишу цього фантасмагоричного будинку»* [26, с. 60].

Досліджуючи питання ставлення чоловіка до жінки та взагалі гендерний аспект додаємо свідчення Ореста. Він вважав, що головним фактором, на якому тримаються людські відносини, є секс. Ось його позиція, хай якою суперечливою вона б не була: *«Жінка як кішка, – сказав він тоді. – Хто погладить, до того і притулиться. Жінці може бути добре з будь-яким чоловіком. Тільки дурні вважають, що жінку секс не цікавить. Насправді тільки секс її і цікавить. Тож тільки той, хто може добре виграти свою кобіту, застрахований, що вона його не кине і що в сім'ї все буде як слід»* [26, с. 63].

Досліджуючи інакшість жіночого стилю в романі, читач натрапляє на доволі спірні твердження героїв. Зокрема, Ірина, розмірковуючи про сім'ю та спільне життя, дотримувалася суперечливої позиції. Однак вона також має право на існування: *«Самотність назавжди залишиться для неї бажаним і нормальним станом речей, і її лише дивуватимуть намагання чоловіків, із якими вона буде разом, за будь-яку ціну продовжити стосунки, закріпити, прив'язати її до себе, перетворити на свою власність, обмежити її свободу. Вона ніколи не розумітиме нарікань подруг на те, що з ними не хочуть одружуватися, як не розумітиме і*

нав'язливого намагання розтягнути кожну закоханість на якомога триваліший період часу» [26, с. 79-80].

Загалом роман «Гербарій коханців» можна охарактеризувати як глибоко психологічний і дуже відвертий. Описи характерів людей у перші хвилини знайомства з ними дають можливість читачеві уявити приблизний перебіг подальших подій.

Вражають своєю кількістю і різноманітністю описи чоловічих характерів та темпераментів. Порівняння, спільні та відмінні риси демонструються авторкою, але аналізувати їх надається можливість самому читачеві. Характерним вважаються порівняння чоловіків, а через те, що це висвітлюється з жіночого боку, воно набуває свого, особливого шарму: *«Петрові дуже подобалося бути в центрі уваги. Він любив і вмів говорити так, щоб його було приємно слухати, ніколи не ображав співрозмовника, але завжди недвозначно демонстрував власну інтелектуальну вищість. Ірина так і не збагнула, як саме він це робить, і їй навіть здавалося, що це не стільки свідома гра, скільки намагання приховати власні комплекси, якийсь самозахист, засвоєний ще з дитинства і вже давно автоматичний» [26, с. 80].*

Жіноча проза Наталі Сняданко неповторна у своїй індивідуалістичності та деталізованості. Враження від прочитаного дає читачу поштовх до самостійних роздумів на теми нетривіальні та заявлені. Авторку сміливо можна назвати новаторкою у своїй області і виокремити її творчість як результат багаторічного самовдосконалення як письменниці.

3.3. Аналіз роману «Перше слідство імператриці».

Роман письменниці та перекладачки Наталки Сняданко «Перше слідство імператриці» побачив світ у «Видавництві Старого Лева». На сторінках книги – екскурс в історію геополітики, музики, етикету та суспільних устроїв XIX століття і сучасності. У романі авторка майстерно проводить читача кількома епохами та країнами, маневрує між Львовом XXI століття й Габсбурзькою монархією середини позаминулого століття, а також знайомить як з цілком реальними історичними постатями: Єлизавета Сіссі Баварська, Франц Йозеф, так і вигаданими персонажами. А наскрізною темою усієї книги є скрипка Моцарта та таємниця, що ховалася за нею протягом століть.

Роман Наталки Сняданко за документальними матеріалами життя і пригод імператорської родини занурює читача в карколомну детективну історію з політичним підтекстом. Додаткової інтриги цій історії надає двоплановість сюжетної розповіді, завдяки якій події середини XIX століття несподівано гостро відлунюють у Львові початку третього тисячоліття. У центрі розповіді – рідкісна скрипка, на якій грав ще Моцарт і котру зазвичай за кордон не вивозять. Виняток було зроблено для фестивалю у Львові, але ніхто навіть не припустив, що це стане важливою ланкою у цілому ланцюжку моторошних подій. Несподівано для всіх і самої себе легендарна австрійська імператриця Сіссі успішно розслідує не лише таємничий замах на власного чоловіка, а і цілий ряд інших загадок. [22]

«Ідея написати ретродетектив була у мене давно, але ніяк не могла обрати історичний період, який захопив би мене настільки, щоб сісти за роботу. Такий період знайшовся несподівано, коли я випадково потрапила на зустріч із сином Брігітте Гаманн, однією із найвідоміших авторок документальних біографій членів родини Габсбургів. Це було у Відні, тож я купила і книгу «Сіссі. Імператриця проти волі» та не змогла відірватися. Брігітте Гаманн вдалося зібрати стільки цікавих деталей, що у мене не залишилося сумнівів – моєю героїнею стане саме Сіссі, ця найбільш незвична, і, мабуть, найбільш відома з родини Габсбургів жінка. Її екстравагантність, незвичні для того часу погляди, яскрава зовнішність, недооціненість сучасниками, – все це страшенно імпонувало. Залишалося придумати сюжет. Допомогти мені у цьому зголосився мій чоловік, якому теж подобалася ідея ретродетективу. Ми довго обговорювали перипетії, сюжетні лінії, окремі епізоди, ще ніколи мені не доводилося працювати над текстом із таким прискіпливим критиком, це дуже допомагало шліфувати сюжет і редагувати текст. Я дуже вдячна за цю допомогу чоловікові, а також друзям, які погодилися прочитати рукопис і дали цінні зауваження. Це незвична для мене манера роботи і цілковито новий жанр. Зараз, перед самим виходом книги, я знову опинилася у Відні і живу зовсім неподалік від описаних у книзі місць. Доведеться, мабуть, дослідити все ще ретельніше і подумати про продовження», – розповідає про роботу над книгою Наталка Сняданко. [20]

В основу твору покладені реальні історичні події: 1853 року на Франца Йозефа було скоєно замах. За однією з версій, угорський студент Йоган Лібені вистежив цісаря під час прогулянки й ножом завдав йому удару в шию. Життя Францу Йозефу врятував високий комір, виготовлений з міцного матеріалу. Завдяки цьому імператор отримав легке поранення, а зловмисника знешкодив один із його офіцерів. [22]

Натомість Наталка Сняданко описує замах на Франца Йозефа I наступним чином: «Нападник цілив у серце надзвичайно гострим лезом. Якби він влучив, цісар би загинув. ... на щастя, у внутрішній кишені мундира цісар тримав портсигар. Це й урятувало йому життя. Ніж ковзнув по металу й не зачепив життєво важливих органів». [29, с.52]

Найпоширенішою причиною замаху історичні джерела називають політичні мотиви, адже впродовж 1848-1849 років в Угорщині розгорталась громадянська революція та війна за незалежність від Австрійської імперії. Франц Йозеф I, який на той час щойно вступив на імператорський престол, наказав придушити повстання. Тому патріотично налаштовані кола прагнули помститись цісарю за поразку угорської революції. [22]

Проте існує ще одна гіпотеза, згідно з якою замах був спричинений не політичними, а особистими мотивами. Цісар мав багато коханок, однією з яких була танцюристка Маргіт Лібені. Коли її брат, простий кравець Йоган, дізнався про це, то вирішив захистити честь сестри. Хай там як, але замах на цісаря виявився невдалим, а самого нападника засудили до смертної кари. До речі, у «Першому слідстві імператриці» політична авантюра Йогана Лібені також насправді виявилась любовною. [22]

Таємниця скрипки Моцарта

Друга сюжетна лінія роману стосується сучасності. Співробітниця «Моцартеуму» Доротея Тішлер та скрипаль Крістіан Кольцбауер вирушають на музичний фестиваль до Львова. Вони везуть із собою унікальну скрипку, яка належала Моцарту. Потім на ній вчилася грати імператриця Сіссі. До того ж з цією скрипкою пов'язана трагічна подія в житті Габсбургів – смерть дворічної Софії, доньки Сіссі та Франца Йозефа. [22]

Крістіан раптово помирає, так і не встигнувши виступити на фестивалі, а цінний інструмент безслідно зникає. Так обидві загадкові смерті отримали несподівану розв'язку: «Це – не відомі раніше мемуари. Сіссі описує, як померла її маленька донечка. Симптоми були точнісінько такі самі, як у Крістіана, тобто майже ніяких. І спершу вирішили, що це якась інфекція. На той час у цьому не було нічого дивного. Та згодом з'ясувалось, що насправді дитина померла через отруєну скрипку» [29, с. 225]

На долю імператриці Сіссі справді випало чимало життєвих випробувань. Її обтяжувала щоденна потреба дотримуватись придворного церемоніалу, а стосунки зі свекрухою залишали бажати кращого. Софія Баварська вважала, що Елізабет бракує хороших манер, вона всіляко

намагалась контролювати невістку та обмежувати її вплив на дітей. Крім того, матері Франца Йозефа не подобалось, що Сіссі симпатизувала угорським аристократам і сприяла проголошенню Австро-Угорської імперії: «Імператор постійно твердить, що угорська корона має бути рівноправною з австрійською, що Угорщина має бути побратимом, а не васалом Австрії» [29, с. 242]

Перемога в черговій суперечці зі свекрухою була для Сіссі справою честі. Тож коли подружжя запланувало чотиримісячну подорож Італією та Угорщиною, вона наполягла на тому, щоб взяти із собою дітей. Однак різкі зміни клімату призвели до того, що під час поїздки дівчатка почали хворіти. Зрештою старша донька Софія померла, а Сіссі до кінця життя звинувачала себе в її загибелі. [22]

Елізабет Баварська: самотність серед натовпу

«Сіссі була набагато краще освіченішою за все своє придворне оточення, а де в чому навіть і за чоловіка, причому освіту здобула сама – не завдяки, а всупереч своєму становищу. Вона мала прогресивні політичні погляди, вишуканий смак у всьому – від кулінарії до мистецтва. Вона була спортивна, дотримувалась засад здорового харчування, не визнавала, що повинна обмежити свої інтереси лише придворним етикетом і плітками, як вимагали від неї тодішні звичаї» [29, с. 31]

Наталка Сняданко зображає імператрицю Сіссі як жінку, що значно випереджала свій час. Її не готували до ролі дружини цісаря, та й шлюб з Францем Йозефом, який щодня, з ранку до ночі, був заклопотаний державними справами, навряд чи можна вважати щасливим: «... коли Франц Йозеф одружився, цілий двір сподівався, що юна імператриця нарешті пожвавить світське життя й Відень не поступатиметься в цьому Парижу. А вона натомість понад усе любила усамітнені прогулянки верхи та читання класиків грецької літератури» [29, с. 57]

Вийшовши заміж за цісаря, 16-річна Елізабет фактично опинилась в золотій клітці. Її вважали дивакуватою і відлюдкуватою, а кожне порушення Сіссі етикету при імператорському дворі сприймалось як щось жахливе. Тож не дивно, що єдиною близькою до неї людиною виявилась вигадана авторкою персонажка. За сюжетом, Катерина з львівського дому Залевських була не лише особистою перукаркою та довіреною особою імператриці, а й активно допомагала їй в розслідуванні замаху на Франца Йозефа. [22]

Звісно, дізнатись, про що майже два століття тому розмовляли члени імператорської родини, на сьогодні видається неможливим, тому діалоги між Францем Йозефом та імператрицею Елізабет – вигадка. Так само наразі нічого не відомо про особисті щоденники Сіссі. Можливо, комусь з істориків ще поталанить відшукати в архівах записи Елізабет Баварської, і тоді сучасники зможуть більше дізнатись про цю неординарну постать. [22]

ВИСНОВКИ

Термін фемінізм з'явився в XIX столітті як ідеологія рівноправності жінок. На сьогодні фемінізм є теорією, яка сферою свого дослідження визначила дискримінацію жінок і аналіз її причин. Зараз існує декілька напрямків феміністичної теорії: марксистський аналіз, феноменологічний, психоаналіз, дискурсивні практики і т. д. Об'єднує ці різновиди гендерний підхід до розуміння природи людини, зокрема жінки, її інтереси та перспективи. Він знайшов своє відображення і в літературі.

Однією з найвидатніших постатей кінця XIX – початку XX ст., яка боролася за соціальні права жінки і її свободи, була В. Вулф. Свої думки письменниця відобразила в есе «Власний простір», яке датується початком XX ст. Цей твір можна назвати яскравим прикладом прагнення жінки до нових відчуттів, до самопізнання на початку. Він, безсумнівно наклав свій відбиток на феміністичній прозі подальших поколінь, адже певну спорідненість ідей можна побачити і в українському письменництві.

У кінці 60-70-х рр. XX століття фемінізм набув широкого поширення в літературі. Особливо активно він проявився на початку 80-х рр. XX століття. У кінці 1980-х початку 90-х рр. заявила про себе жіноча проза. Соломія Павличко найбільше причетна до розвитку того теоретичного напрямку, який найдинамічніше й найактивніше розвивається в українському літературознавстві 90-х років, – феміністичних і гендерних студій.

Жіноча проза 90-х років XX століття зображує нетипову, нестандартну натуру, що підкреслено творчою професією героїнь: вони є представницями мистецької, наукової еліти». Ця думка є досить важливою для подальшого дослідження, адже Наталія Сняданко, як представниця сучасної жіночої прози, звертається до цих образів у своїх романах та розкриває їхні характери.

У нашій роботі ми визначили термін «жіноча проза» як твір, в основі якого лежить власне жіночий погляд на традиційні загальнолюдські проблеми (життя і смерті, почуття і обов'язку, взаємини людини і природи, сім'ї та багато інших).

Серед основних ознак феміністичної прози науковцями визначено наступні: центральне місце у творі належить жінці; жінка, як правило, має творчу професію (журналістка, художниця, письменниця); є велика кількість спогадів, фрагментів особистих щоденників; піднімаються проблеми місця жінки у суспільстві; зображення внутрішнього світу жінки. Часто героїням сучасної жіночої прози властива особлива гордість, що є одним з проявів сильного характеру жінки, також замість чоловічого (традиційного) уявлення про жінку оформляється власне уявлення жінки про саму себе, про своє призначення, що цілком закономірно вступає у суперечність із міфами партріархальної культури.

Серед популярних творів Наталки Сняданко можна назвати роман «Колекція пристрастей» (2001); книга оповідань «Сезонний розпродаж блондинок» (2005); роман «Синдром стерильності» (2006); роман «Чебрець в молоці» (2007); дитяча книга «Країна полуманих іграшок та інші подорожі» (2008); роман «Гербарій коханців» (2011); роман «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» (2013).

Для нашого дослідження ми обрали три романи письменниці: «Гербарій коханців» (2011) та «Фрау Мюллер не налаштована платити більше» (2013), «Перше слідство імператриці» (2021).

Провівши детальний аналіз, ми з'ясували, що для прози Наталії Сняданко характерні монологічність, швидкоплинність та глибинна психологічність людського буття. Авторка майстерно оперує деталізованістю опису всього, про що йдеться, завдяки чому їй вдається розширювати реальність читача.

Прозові твори авторки глибокі та насичені деталями. Через всю творчість Наталки Сняданко проходить глибинність дослідження людського характеру, відчутність впливу ідейного, морального та ідеального світу на долю людства і кожної окремої людини. Її твори дуже близькі кожному, але у той же час дозволяють читачеві розширювати межі осмисленого та зрозумілого.

Також характерною рисою жіночої прози загалом, і творчості Наталі Сняданко зокрема, є докладний, глибокий опис зовнішності персонажів, а особливо жінок, також є елементи глибинного психологізму. Значну увагу авторка приділяє не лише високим матеріям, а й звичним темам, житейським, які близькі кожному з нас. Наприклад, у романі «Фрау Міллер» – це робота у музичній школі, черги у поліклініку та ЖЕК.

Авторський стиль Наталки Сняданко виділяється яскравими вкрапленнями західноукраїнського гумору, який часто звернений від жінки до жінки, що додає відтінок пікантності. Ще одним авторським надбанням є її вміння розкрити історію в рамках уже існуючої історії. Тобто розказувати в особисто написаному романі про те, як інші письменники займаються своєю роботою

Жіноча проза Наталі Сняданко неповторна у своїй індивідуалістичності та деталізованості. Авторку сміливо можна назвати новаторкою у своїй області і виокремити її творчість як результат багаторічного самовдосконалення як письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеева В. Феминистический дискурс украинского модернизма. – М., Идея-Пресс, 2008.
2. Агеева В. Жінка-читач і жінка-автор у постсоцреалістичній літературі: [творчість О. Забужко, Є. Кононенко, Г. Пагутяк, С. Касьянової]. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія. – К.: ФАКТ, 2003. – С. 277-284.
3. Адамс А. Феминизм: проза, мемуары, письма, эссе. – М.: Прогресс, 1992.
4. Бедрик О. Ностальгійне есе про любов і речі // Друг читача. – 2010. – № 16. – С 5. // реценція на книгу Сняданко Н. Комашина тарзанка: повість, оповідання. – Харків: Фоліо, 2009. – 284 с.
5. Бовуар де С. Второй пол. В 2-х т. – М.: Прогресс, 1997. – 832 с.
6. Брандт Г. А. Современный феминизм: переворот в историко-философской традиции Западной Европы. Адам и Ева. Альманах гендерной истории. М., 2003. – № 6.
7. Габриэлян Н. Ева – это значит «жизнь»: проблема пространства в современной русской женской прозе // Вопросы литературы. – 1996. – Вып. 4. – С. 31-71.
8. Гаврилина О. В. Чувство природы как один из способов создания образа героини в женской прозе // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2009. – № 2. – С. 105-114.
9. Герасименко І. Дитяче читання: бачення і перспективи (травень – 2016): дайджест // Шкільний бібліотечно-інформаційний центр: бібліотечна робота. – 2016. – № 5. – С. 8-10.
10. Голобородько Я. Ю. Наталка Сняданко – майстриня культивованої деталі // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2013. – № 28. – С. 38-39.
11. Голобородько Я. Субісторії Наталки Сняданко: між безмежністю і безкінечністю // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 11. – С. 6-10.
12. Госовська М. Феміністичні моделі прози Івана Франка: до проблеми наукового і художнього мислення // Парадигма. – 2009. – Вип. 4. – С. 71-80. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/paradig_2009_4_7.
13. Женская литература. Гендерный глоссарий проекта «Ресурсы гендерного образования». Режим доступу: <http://vocabulary.ru/termin/zhenskajaliteratura.html>.
14. Жеребкіна І. Феміністська теорія 90-х років: проблеми та парадокси репрезентації жіночої суб'єктивності // Філософська думка. – 2000. – № 6. – С. 56-71.
15. Жила С. О., Лілік О. О. Художній світ сучасної української літератури: навч. посібник. – Чернігів : Десна Поліграф, 2017. – 372с.
16. Зборовська Н. Перемога плоті // Критика. – 1998. – № 10. – С. 28-29.

17. Лавринович Л. Б. Жіночий часопростір на тлі доби (на матеріалі новітньої української прози) // Філологічні науки. Літературознавство. – 2012. – № 13. – С. 12-15.
18. Логвиненко О. Дама у сідлі, або жіночий феномен в українській прозі на зламі століть. – Київ, 2006. – № 2. – С. 178-182.
19. Мілет К. Сексуальна політика. К., 1998.
20. Наталка Сняданко. Перше слідство імператриці (УРИВОК) – ЛітАкцент – світ сучасної літератури Режим доступу: <http://www.litakcent.com>
21. Павличко С. Фемінізм. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
22. «Перше слідство імператриці» Наталки Сняданко вже на полицях книгарень! | ВСЛ Режим доступу: <http://www.starylev.com.ua>
23. Пушкарева Н. Фемінізм: идеи и лица. Режим доступу: <http://www.feminisnts.ru>
24. Рижкова Г. М. Українська «жіноча» проза 90-х років ХХ–початкуХХІ ст.: жанрові й наративні моделі та лінгвопоетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 // Кіровоград. держ. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
25. Рижкова Г. М. Фемінний гендер як чинник виділення масиву «жіночої прози»: аргументи pro і contra. Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/Filologi-1-2009/162-166.pdf>.
26. Серебрякова І. Про свободу, фантазію, синів та коханців // Однокласник. – 2012. – №6. – С.18-19. – Рец. на кн. Сняданко Н. Гербарій коханців; передм. Ю. Іздрика. – Харків: Кн. Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 272 с.
27. Сняданко Н. «Писати за гроші? – чому б і ні»: ексклюзивне інтерв'ю // Друг читача. – 2007. – № 4. – С. 4.
28. Сняданко Н. Гербарій коханців. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. – 272 с.
29. Сняданко Н. Фрау Мюллер не налаштована платити більше. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2013. – 304 с.
30. Сняданко Н. Чебрець в молоці. – Харків: Фоліо, 2007. – 218 с.
31. Сняданко Н. Перше слідство імператриці. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 288 с.
32. Соколовська Ю. С. Творчість Ірен Роздобудько в контексті української масової літератури: дис. на зд. наук ступ. кандидата філол. наук: 10.01.01. – Івано-Франківськ, 2017. – 196 с.
33. Стешен І. Д. Художнє втілення феміністичної ідеї в найновішій британській і українській прозі (А. Картер, О. Забужко) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Тернопіл. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 18 с. Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6768.html>.

34. Таран Л. Жіноча роль. Жінка-автор у сучасній українській прозі: Емансипаційний дискурс. – К.: Основи, 2015. – 126 с.
35. Творчі обрії Наталки Сняданко : інтелект-реліз / авт. укладач М. М. Максименко. – Полтава, 2015 . – 20 с.
36. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст.: монографія. – Київ, 2009. – 192 с.
37. Улюра Г. Проблема феміністичного тексту і письменницького іміджу жінки-авторки у сучасних українській та російській літературах // Сучасність. – 2005. – № 7/8. – С. 115-127.
38. Феномен жіночої прози в сучасній вітчизняній літературі / укл. М. Маслова, Ю. Щеглова. – Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Режим доступу: <https://zounb.zp.ua/fenomen-zhinochoyi-prozy#q1>.
39. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія. – Київ, Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 156 с.
40. Фурье Ш. Избрание сочинений в 4-х томах. – М.-Л., 1951-1954 гг.
41. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: постмодерний період. – К.: Академія, 2008. – 248 с.
42. Чайківська Я. Феномен жіночого авторства. Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1519.html>
43. Шутяк Л. Над «Фрау Мюлер» Фрейд би плакав // День. – 2014. – 24-25 січ. – С. 23.